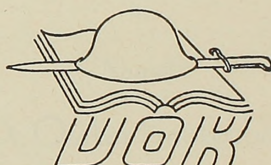
DR. O. FRANKENBERGER

HUSITSKÉ VÁLEČNICTVÍ

NÁŠ VOJÁK V MINULOSTI

VOK

Husitské válečnictví

*

Napsal

JUDr. Otakar Frankenberger

*

PRAHA 1938

SVAZ ČS. DŮSTOJNICTVA

I. HUSITSKÉ HNUTÍ.

Husitské hnutí bylo hnutím jednak náboženským, jednak národním. Náboženské hnutí vyprýštilo z poznání zkaženosti církve a nutnosti její nápravy; od církve porušené bezpočtem nálezů lidských třeba se vrátit k nezkažené první církvi dob apoštolských a držet se zřídla pravdy a poučení nejbezpečnějšího, t. j. bible. K tomu přistupoval odpor proti světskému panování církve, jenž se ozval již ve XIV. století ve Francii a odtud přenesl brzy i k nám. Shodou okolností pak se stalo, že tento reformní náboženský program zapustil u nás kořeny hlavně jen v českém obyvatelstvu. Němci zůstali církvi katolické věrni, čímž antagonismus náboženský nabyl také rázu národního, a náboženský boj se stal vlastně bojem českých husitů s německými katolíky. A tento národní antagonismus byl živen i motivy politickými a hospodářskými, odporem českého řemeslnictva proti hospodářské rozpínavosti a politické převaze Němců, kteří ve správě četných našich měst nabyli rozhodujícího vlivu.

Husitské hnutí bylo hnutím lidovým, hlavním jeho nositelem byl lid obecný, selský a městský, zvláště chudší jeho vrstvy, jež houfně opouštěly své statky a živnosti a spěchaly do středisk hnutí, hlavně ovšem do Tábora a na Oreb, aby tam obětovaly svůj majetek a své životy pravdě boží. Hojně přívrženců nalezlo dále hnutí v nižším duchovenstvu, jež se stalo jeho duchovním a namnoze i politickým vůdcem. Vyšší duchovenstvo naproti tomu zůstalo vesměs věrno církvi katolické a zákonnému králi, a to platí též o stavu panském, z něhož jen několik málo jednotlivců se připojilo k husitství Větší měrou učinila tak šlechta nižší, zemané a panoši. kteří poskytli husitům také první vůdce vojenské

a časem i politické. Později ovšem — s husitskými úspěchy — počet šlechty v jejich řadách stoupl, a to i šlechty vyšší, z té však mnozí učinili tak jen z donucení, nebo aby zajistili bezpečnost svým statkům, a při první příležitosti opět odpadli.

Husitské hnutí vzniklo současně na několika místech a některá z nich se stala trvalými jeho středisky a postupem doby i samostatnými politickými jednotkami. Byla to zejména města Praha, Tábor, sídlo bratrstva táborského, Králové Hradec, sídlo bratrstva orebského, a Žatec. Obě bratrstva vzala svůj vznik z velkých shromáždění lidu, která husitští knězi svolávali r. 1419 na hory, aby mu kázali slovo boží. Když strana protivná chtěla těmto táborům bránit, sáhl lid ke zbrani, aby je chránil, a odtud byl jen krok k tomu, aby se semkl v stálou brannou jednotu, která by pravdu boží nejen bránila, nýbrž také ji vnutila svým odpůrcům. Ráz obou bratrstev byl tedy od počátku vojenský, jejich cílem byl boj proti protivníkům zákona božího, a bratrstva nabyla brzy povahy vojenských republik, které měly pevná sídla a vládly i určitým územím, které se k nim přidalo nebo které si podrobily. Tak k bratrstvu táborskému již r. 1420 příslušela města Domažlice, Klatovy, Prachatice, Sušice, Písek a Horažďovice, k bratrstvu orebskému město Hradec Králové, několik větších šlechticů, jmenovitě Hynek Krušina z Lichtenburka, Aleš z Risenburka, Diviš Bořek z Miletínka a více drobné šlechty z Hradecka, Jičínska, Boleslavska a Chrudimska. Pražané a Táboři rozšířili pak své panství do okolí, a hlavně Praha ovládla r. 1421 většinu českých měst. Bratrstvo orebské se naproti tomu brzy rozešlo, r. 1423 však je Žižka obnovil pod jménem bratrstva »Menšího Tábora«, jež v následujících letech zakotvilo pevně ve východních Čechách a opanovalo tam větší část země. Po Žižkově smrti se počali stoupenci tohoto bratrstva zváti Sirotky. V několika válkách s Pražany odňali jim Táboři a Sirotci téměř všechna města a hrady stojící pod

jejich panstvím a od r. 1426 se stali v Čechách rozhodující mocí, kdežto význam Prahy poklesl.

Samostatné postavení zaujímalo na severu město Žatec, jež rozšířilo časem své panství i na některá města v sousedství, a více nebo méně samostatní byli i někteří větší páni podobojí, kteří vystupují ponejvíce jako spojenci té nebo oné strany, ponechávají si však při tom často ve věcech náboženských i politických volnou ruku.

K veliké škodě husitské věci nebylo mezi jednotlivými jejich středisky jednoty, nýbrž ta stála vedle sebe jako samostatné mocenské celky, které měly svůj vlastní náboženský a politický program a šly za svými vlastními cíli. I tam, kde šlo o společné zájmy, bylo třeba vždy předchozího jednání a smluv, mělo-li být dosaženo společného postupu. A tyto společné zájmy nebyly naprosto na překážku, aby jednotlivé skupiny vystoupily proti sobě i se zbraní v ruce, jestliže se v jiných otázkách rozcházely. Všechny pokusy o sjednocení a zřízení jednotné správy zemské ztroskotaly na separatismu těchto skupin anebo neměly alespoň dlouhého trvání.

V bitvě u Lipan (r. 1434) byla bratrstva zničena, a krátce poté se smířil český národ s církví a králem Zigmundem na základě známých kompaktát. Antagonismus mezi husity a katolíky potrval však nadále a vedl mezi nimi k opětovným bojům. Ty skončily r. 1452 vítězstvím husitů, jejichž vůdce, Jiří Poděbradský, byl zvolen zemským správcem a po brzké smrti Ladislava Pohrobka (1457) českým králem. Jiří obnovil zas jednotu státu a klid v zemi, po desíti letech (1467) došlo však k nové roztržce, když papež Pavel II. zrušil kompaktáta a zprostil poddané Jiřího vůči němu povinnosti poslušnosti. Většina národa zůstala mu však věrna, což platí hlavně opět o nižší šlechtě, městech a lidu poddaném, který se postavil stejně jako ve válkách husitských jako jeden muž po bok husitského krále. Ale i vyšší šlechta mu zachovala z veliké části věrnost, a to i mnozí páni pod jednou.

nebo zůstala alespoň neutrální, v odboj vstoupilo jen 8 českých a moravských pánů pod jednou, některá slezská knížata a několik měst na Moravě, ve Slezsku a v Lužici. Po smrti Jiřího (1471) zvolili jeho stoupenci za krále Vladislava Jagellovce, který později opět zemi sjednotil. Náboženské spory byly však ukončeny teprve r. 1484 na sněmu kutnohorském, na němž byla pojištěna oběma stranám na dobu 32 let jejich faktická država a zavedena svoboda náboženská poskytnutím možnosti každému přestoupit od jednoho způsobu přijímání k druhému.

II. HUSITSKÉ VOJSKO.

1. *Středověké vojenství.*

Středověké vojenství spočívalo všude na bedrech stavu válečníků z povolání, jehož příslušníci se označují všeobecně názvem »rytířů a zbrojnošů«, a který se ponenáhlu oddělil od ostatních vrstev národa, zvláště lidu obecného (selského a městského), jenž se věnoval výhradně rolnictví nebo živnostem a platil za stav nebojovný, poddaný.

Rytíř znamená od XII. století šlechtice, tedy příslušníka vyšší třídy, jejímiž členy mohli se stát jen lidé rytířského rodu a jimiž se stávali pasováním na rytíře. Vyznačují se vesměs držbou majetku pozemkového, tedy jistou zámožností, která jim umožňovala, aby si drželi úplnou rytířskou zbroj a zbraň a válečné koně a v jejich používání se stále cvičili. Tato zbroj činila z nich válečníky vskutku neodolatelné, neboť útoku těžce oděných, od hlavy až k patě v železe zahalených jezdců nebylo lze tak snadno čelit, a naprosto mu nemohl odolat lid pěší, jen lehce oděný. Na druhé straně však tato těžká zbroj měla zase za následek, že byli vojíny příliš jednostrannými, nemohli než řítit se neodolatelně vpřed, nebyli však naprosto způsobilí k úkonům, které vyžadují určité pohyblivosti (přezvědy a pronásledování), nemohli vést boj z dálky, opěšalí mohli se v svém odění jen těžko pohybovat a byli proto méně způsobilí i pro boj pěšky. Proto také nestačil rytíři jediný kůň, jehož síly by se byly brzy vyčerpaly, nýbrž musil jich vést do pole více. Potřeboval tudíž i lidi, kteří by se o tyto koně starali, nesli mu a ošetřovali zbroj i zbraně a pomáhali mu ji obléci a konečně konali všechny služby, jichž sám nebyl schopen. A

všem těmto účelům sloužili zbrojnoši, kteří tedy tvořili nižší pomocnou třídu stavu válečnického. Byli částečně stavem dědičným, vstoupili do služeb některého rytíře (pána nebo zemana), slíbili mu poslušenství a byli za to poděleni menšími statky, nebo stáli k rytíři v poměru námezdním a táhli s ním do boje jako jeho štolbové, sluhové nebo jako střelci, lehcí jezdci a pěšáci, sloužili však nezřídka i jako těžcí oděnci v odění, jež jim jejich pán zapůjčil.

Brzy se vyvinulo také žoldnéřství a postupem doby se velmi rozšířilo. Nejen pomocní vojíni (lehcí jezdci, střelci a pěší), kteří se, jak jsme právě viděli, rekrutovali ze zbrojnošů, stávají se poznenáhlu řemeslnými žoldnéři, kteří slouží tam, kde je právě najmou a platí, nýbrž i sami rytíři vstupují za žold do služeb větších pánů, knížat, králů a měst. Města vedla své války převážně žoldnéři, a to jak rytíři, tak žoldnéři obecnými. Byla tu sice též všeobecná branná povinnost všech měšťanů, ta se však prakticky týkala jen obrany městských hradeb, bylo-li město obleženo.

2. *Vojenství husitské.*

Zcela jinak byla složena branná moc husitská. Řekli jsme již, že hlavním nositelem hnutí husitského byl lid obecný, selský a městský, a ten se ovšem stal i hlavní složkou jeho branné moci. Rytíři (páni a zemané) tvořili — alespoň s počátku — jen nepatrný její zlomek, zato však jí dali první schopné velitele, kteří dovedli vytvořit z masy ozbrojeného lidu vojenské těleso, takže se mohlo měřiti s nepřátelskými válečníky z povolání. Později s přílivem šlechty do řad husitských — ovšem hlavně šlechty nižší — element rytířský v jejich vojskách sice vzrostl, nikdy však nenabyl převahy nad lidem obecným. V městech, jež se přidržela husitské věci, jest ovšem dále zastoupen též živel žoldnéřský.

Husitská vojska musíme si tudíž alespoň v první době představit jako domobraneckou výzvu, milici, promíšenou

ovšem jen skrovně starými válečnými elementy, rytíři a žoldnéři, kteří se stali vůdci a páteří vyzdvižených mas. Později tento lidový a zvláště selský element v bratrských vojskách ochabl, a naproti tomu vzrostl silně živel žoldnéřský, t. j. vojáci z povolání, kteří sice nedostávali pravidelný žold, participovali však na válečné kořisti. A tento živel posléze převládl tou měrou, že se z něho vytvořila stálá vojska, t. zv. polní roty, jež zůstávaly stále pod prapory, a nebyly-li právě v poli, ležely posádkou v bratrských městech a hradech. Při větších výpravách anebo při nepřátelském útoku byla tato polní vojska zesilována lidem, který můžeme označit jako hotovost bratrstev a zálohu polních rot, t. j. městským a selským lidem měst a šlechty k bratrstvům se hlásících nebo stojících pod jejich panstvím.

Větší města byla k účelům vojenským rozdělena na čtvrti, v jejichž čele stáli hejtmané, kteří řídili vše, co se týkalo vojenské služby a bezpečnosti města. Čtvrti se dělily na desátky, t. j. skupiny po desíti domech, nad nimiž stáli desátníci; vedle nich čteme ještě o padesátnících a setnících. Všichni tito důstojníci vedli popis sousedů svých okrsků a jejich zbroje. Čtvrti stavěly do pole potřebný branný lid, takže vytáhlo mužstvo buď všech nebo jen některých čtvrtí. Při tom se čtvrti střídaly.

Mělo-li se vytáhnout do pole, bylo to napřed vyhlášeno s rozkazem, aby každý byl připraven a na znamení dané zvonem nebo troubou dostavil se k radnici a tam se postavil ke korouhvi své čtvrti.

Po obnovení královské moci vrátilo se české vojenství zase do starých kolejí, králové vedou války opět s rytíři a jejich zbrojnoši, a to jednak se zemskou hotovostí, jednak s žoldnéři. Zemskou hotovost tvořili páni se svými lidmi, zemané, kteří nebyli v přímé službě krále nebo některého pána, a měšťané královských měst a jejich žoldnéři. Tato zemská hotovost byla povinna jen k obraně země, a podle majestátu Karla IV. musila sloužiti po 4 neděle na

vlastní útraty, poté na útraty krále. Podle potřeby se svolávala buď hotovost celé země nebo jen jednotlivých krajů.

V bojích krále Jiřího s jednotou zelenohorskou a králem Matyášem měl opět hojně účast lid obecný, jenž se s nadšením hrnul pod jeho prapory. Hlavně však se rozšířilo užívání žoldnéřů, a to tím více, čím více klesal bojovný duch šlechty a měšťanů, takže zemská hotovost se špatně scházela a ztrácela rok od roku svou vojenskou způsobilost. To byl v té době zjev všeobecný, vidíme jej téměř ve všech zemích evropských. Hlavním kádrem žoldnéřů se staly zbytky polních vojsk táborských a sirotčích, které vstupovaly i do služeb polských, německých a uherských. Nejvíce jich nacházíme v Uhrách, kde v polovině XV. století vytvořily nové bratrstvo, jehož členové jsou známi pod jménem »bratříci«, později »žebráci«, a které se tam stalo postupem času samostatnou mocenskou jednotkou a nabylo značného významu politického. Teprve r. 1458 podařilo se Janu Huňadovi jeho moc zlomit.

3. *Organisace husitských vojsk.*

Řekli jsme již, že se husitská branná moc skládala hlavně z lidu obecného, selského a městského a že hlavně s počátku bylo v ní jen velmi málo pánů a zemanů. Obecný lid však neměl ani válečných koní ani rytířské zbroje, a proto nemohl postavit do pole těžkou jízdu, nýbrž jen četnou lehce oděnou pěchotu. Jádrem husitských vojsk byla proto pěchota, kdežto jízda byla vždy počtem nečetná a ustupuje proto i svým významem do pozadí. Na počátku revoluce, v boji u Sudoměřic, měl Žižka jen 9 koní, a teprve když dne 5. dubna 1420 v dobyté Ml. Vožici ukořistil jistý počet jezdeckých koní a rytířských odění, utvořil první oddíl jezdecký, ovšem nečetný.

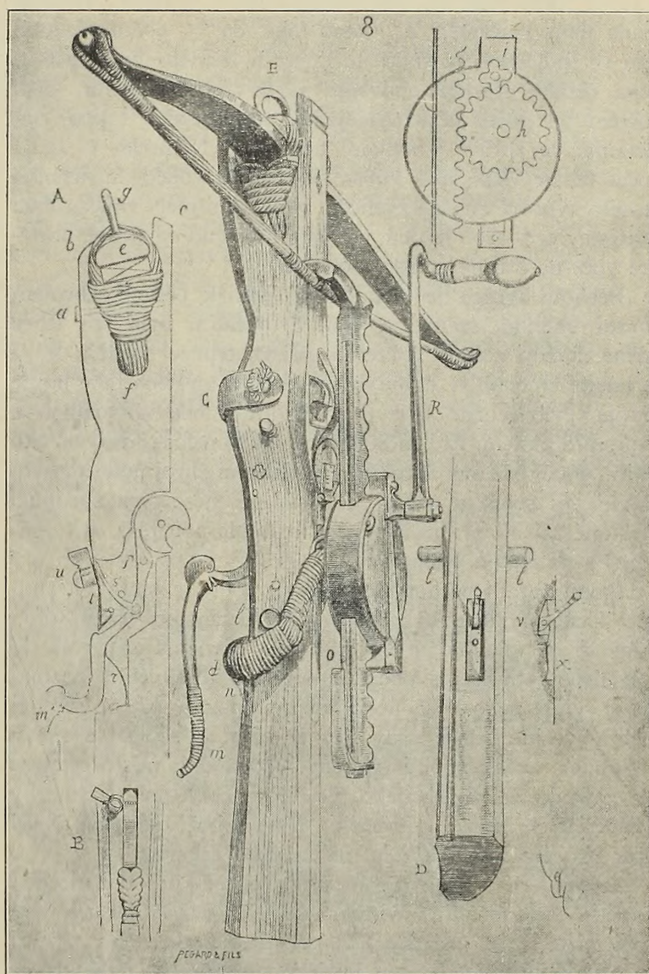
Později s přílivem šlechty do řad husitských počet jezdců v jejich vojskách sice stoupl, zůstal však vždy omezený

a nebyl nikdy větší než několik set koní. V poměru k pěchotě činila jízda nejčastěji $^1/_{10}$, často také jen $^1/_{12}$ počtu pěchoty. Ani ve spojených vojskách husitských, v nichž byla zastoupena četněji šlechta podobojí, nepřevyšovala jízda svým počtem $^1/_{10}$ počtu pěších. Největší počet jezdců (3500) nacházíme ve zprávě o velkém tažení do Německa r. 1429, počet ten je však jako vůbec síla celého vojska husitského na této výpravě značně zveličen. Nejčastěji měla vojska obou bratrstev 500—800 jezdců, u Lipan bojovalo na straně bratrské 700, na straně panské 1000 jezdců.

Pěchotu tvořili jednak střelci, jednak pěšáci ozbrojení zbraní bodnou, sečnou a bicí. S počátku byla jen lehce oděna, každý v šatě, v kterém přišel, teprve později, když se husité zmocnili v dobytých hradech a městech také hojné zbroje, bylo možno lépe ji vyzbrojit jmenovitě přilbou a náprsním plátem. Lid městský byl na tom lépe hned od počátku, poněvadž mnozí měšťané měli sami zbroj nebo alespoň hlavní její součásti a jiní ji dostali z městských zbrojnic. Měšťané mívali přilbu a pancíř nebo alespoň plát, štít (pavézu) a na rukou plechovice.

Hlavní zbraní pěchoty byla zbraň bodná a bicí, t. j. sudlice a cep. Sudlice byly oštěpy nejrůznějšího tvaru; obyčejně to byl dlouhý plochý nůž nebo širočina zasazená do tyče nebo topůrka; s počátku byla i v tom veliká rozmanitost, vidle nebo kosa nezřídka zastupovaly oštěp. Cepníci měli obyčejné selské cepy, jež si přinesli sedláci s sebou z domova, avšak pobité železem nebo hřeby; místo cepů se užívalo také železných nebo dřevěných koulí pobitých hřeby a zavěšených řetězy na topůrku. Mnohý boží bojovník přišel však i s obyčejným kyjem, palicí nebo sekerou.

Střelci byli ozbrojeni samostříly (obr. 1.) nebo ručnicemi; ručnice se poznenáhlu vyvinula z velikých pušek (děl) a k nám přišla jistě již na počátku XV. století; v praktickém užívání se však objevuje teprve v husitských válkách. Skládala se z krátké hlavně (přibližně 30 cm dlouhé), která se prodlužovala

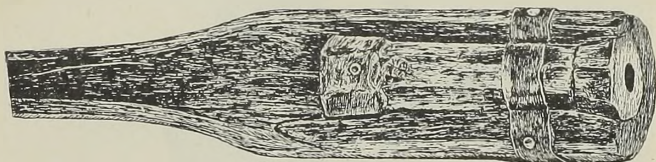

Obr. 1. Samostříl.

Obr. 2. Střelec s ručnicí.

na konci v trn užší hlavně, který držel střelec v ruce (obr. 2.) nebo ležela na dřevěné násadě, k níž byla připevněna jedním nebo dvěma železnými pásy (obr. 3. a 4.); v tomto případě násada sahala až k ústí. Na zadním konci byla hlaveň opatřena pánvičkou; hotovily se z železa a byly

Obr. 3. Ručnice.

Obr. 4. Střelci.

kovány, ne lity. Kalibr jejich činil asi 15 mm, váha 1—2 kg. Střílely se z nich železné nebo olověné koule, vypalovaly se doutnákem přiloženým k pánvičce a při střelbě držel ji střelec pod paždím. Střelec měl dále mírku na prach, dřevěný nabiják a dva pytlíky, jeden s prachem a druhý s kulkami.

Vedle ručnic a samostřílů užívali však husité také ručních házecích praků, jak tomu nasvědčují časté zmínky o pračatech.

Středověká vojska byla organisována na podkladě teritoriálním a v příslušných oddílech byly všechny zbraně, jmenovitě jezdci i pěší pohromadě. Naproti tomu musíme mít za to, že v původním vojsku táborském došlo k oddělení jízdy od pěchoty, a že obě tyto zbraně stály tu vedle sebe a tvořily své samostatné oddíly. Vyplývá to ze vzniku tohoto vojska, jež se vytvořilo z lidí přišlých z různých stran, kteří nebyli spolu spjati žádným svazkem místní příslušnosti, a z naprosté převahy pěších nad jezdci, kteří, jak jsme již viděli, s počátku téměř scházeli.

Jednotky, na které se pěchota a jízda dělila, sluly roty; byly to ovšem jen jednotky správní, nikoli taktické. Počet lidí v rotě nebyl ještě pevně ustálen, a roty měly od několika desítek do několika set mužů. V pěších rotách byly však všechny pěchotní zbraně, t. j. střelci, sudličníci a cepníci pohromadě.

Udržel se ovšem i v husitských vojskách princip teritoriální, což platí zvláště o pozdějších kontingentech spojeneckých nebo podrobených měst a spřátelených pánů, které tvořily samostatné oddíly. Tak se připomíná lid Hynka z Valdštejna, Viktorina Bočka z Poděbrad, Vaváka z Hradce, arcibiskupa Konráda, Mikuláše z Budyně, Jana Smiřického, bratří z Valečova, pánů Zmrzlíků, Dobka Puchaly, knížete Fridricha z Ostroha a j. v., z měst lid klatovský, písecký, slánský, litoměřický, prachatický, hradecký a j. Tyto kontingenty zahrnovaly v sobě pěší i jízdné a každý pro sebe byl vlastně rotou, ač se jistě stávalo, že větší kontingenty byly někdy podle své síly a složení, ale i vůle velitele rozděleny v několik rot, jako naopak příliš slabé kontingenty byly zase slučovány s jinými v společné roty pod vedením některého jejich pána nebo velitele. Tu ovšem bylo také možné, že jezdci a pěší jednoho a téhož kontingentu byli od

sebe odděleni a tvořili dvě samostatné roty, jednu pěší, jednu jízdní.

Také pozdější polní vojska se dělila, jak již jejich jméno (polní roty) tomu nasvědčuje, na roty. A i v těchto rotách byli jistě nejednou jezdci i pěší pohromadě.

V husitských vojskách byly tudíž vedle sebe jak samostatné roty pěší i jízdní, tak roty smíšené.

Jízda se nijak nelišila od obvyklé jízdy rytířské, leda snad tím, že hlavně s počátku bylo v ní méně jezdců oděných v plnou rytířskou zbroj a více těch, kteří měli jen zbroj částečnou. Hlavní jejich zbraní bylo kopí a meč.

Uvnitř rot a snad i uvnitř teritoriálních kontingentů došlo pak k dalšímu členění na podkladě početním. Svědčí o tom instituce setníků, podesátníků a desátníků, o nichž opětovně nacházíme zmínky, a to v takové souvislosti, že je zřejmo, že jde tu vesměs o hodnostáře v rámci roty. Také v městech jsme se s nimi setkali, takže lze soudit, že se roty a městské kontingenty dělily skutečně k lepšímu ovládnutí lidí v pododdíly o 10 a 50 mužích a silnější snad o 100 mužích.

Větších oddílů než rot nebylo, ty se tvořily podle potřeby z několika rot.

Složení husitských vojsk, t. j. převaha pěchoty, bylo rozhodně jejich slabou stránkou, neboť jak jsme řekli již dříve, pěší lid nemohl v otevřeném poli čelit jízdě. Proto se ani husité nemohli měřiti s královským rytířstvem v otevřeném poli, nýbrž musili hledati prostředky, kterými by tuto svou inferioritu vyrovnali a své pěchotě umožnili, aby nejen nepřátelské jízdě odolala, nýbrž ji také porazila. K tomu mohly vésti jen dvě cesty, buď musili hledat oporu ve výhodném, t. j. nerovném a těžko přístupném terénu, který by znemožnil nepřátelské jízdě útok koňmo, nebo bylo nutno bít se za polními hradbami, které kladou útoku stejnou překážku jako nepřístupný terén. S pomocí výhodného terénu porazila švýcarská pěchota rakouské

rytířstvo a uhájila tím svou samostatnost. Husité však nebyli v tak šťastné situaci jako Švýcaři, naše země je daleko nižší, otevřenější a rovnější, a neskýtá proto kdekoli nepřístupné a silné posice, jež by pohyby jízdy znesnadňovaly a její převahu paralysovaly tou měrou, aby pěchota byla před ní dostatečně chráněna. Husité nemohli proto, neměla-li válka být omezena jen na některé kraje silné od přírody, čímž by ovšem volnost operací byla bývala velmi omezena, spoléhat jen na podporu terénu. Nezbývalo tudíž než bít se za polním opevněním. Tím však nemohly být náspy a příkopy, poněvadž takové opevnění nelze všude zřídit tak rychle, aby bylo vyloučeno nebezpečí, že nepřátelská jízda napadne pěší lid dříve, než opevnění bude hotovo. Musili proto husité pomýšlet na prostředky jiné, prostředky, které by jim umožňovaly volnost operací v každé, tedy i zcela otevřené krajině a zároveň poskytovaly jejich pěchotě v čas potřeby rychlou a při tom dostatečnou ochranu proti nepřátelské jízdě. A tento prostředek nalezli ve vozech, které jedouce s vojskem, mohly kdekoli a kdykoli rychle utvořit pevnou uzavřenou hradbu, za kterou našla jejich pěchota bezpečné útočiště, a proti které nemohla nepřátelská jízda uplatniti svou přirozenou převahu.

Tak vznikla vozová hradba husitská, jejímž účelem bylo poskytnout pěchotě ochranu proti útoku nepřátelské jízdy. Její úkol byl čistě obranný, obdobný každému jinému umělému opevnění.

Vozy byly zcela obyčejné, selské a nákladní fasuňkové vozy, později se ovšem hotovily k účelům válečným vozy vyšší a silnější a dobře okované. Vůz byl tažen jedním nebo dvěma páry koní a řízen vozataji z vozu nebo ze sedla podsedního koně. Na voze byl koš anebo žlab na kamení a dvě nebo tři prkna s řetězy nebo provazy k zavěšení. Těmi se zavěšovala prkna před bitvou na voze na straně proti nepříteli, a to jedno nebo dvě podél vozu, jedno na rozvoře; toto bylo opatřeno otvory pro střelbu. Dále býval na voze

dlouhý silný řetěz opatřený na jedné straně kruhem, na druhé hákem, jímž byly vozy k utvoření vozové hradby spolu sepjaty, a taras, t. j. velká stojací pavéza, která se pomocí berly vzadu připevněné stavěla do mezery mezi dvěma vozy. V hořejším konci tarasu byl otvor pro vyhlížení a střelbu. Na vozech bylo rozličné nářadí, jako sekery, rýče, lopaty, motyky a kratce, kůly k vázání koní, konve a pod. Někdy byl vůz opatřen plachtou neboli šperlochem.

Počet vozů u jednoho vojska činil nejčastěji 300—360 vozů. Bylo-li více vojsk pohromadě, bylo ovšem vozů více; prameny mluví v jednom případě dokonce o 2500 vozech, což však je jistě nadsázka. Více než 1000 vozů nebylo jistě nikdy v jednom, třeba spojeném vojsku pohromadě; již tento počet dal se velmi nesnadno zvládnout a udržet v pořádku.

Vozy byly součástí rot a teritoriálních kontingentů a netvořily samostatné oddíly a pododdíly. Teprve před bojem se spojovaly v řády*) k utvoření vozové hradby, z nichž každý měl pak svého hejtmana a dělil se na skupiny po 10 vozech pod vedením desátníků, jejichž úkolem bylo udržovat vozy při nástupu v pořádku za sebou a pohromadě.

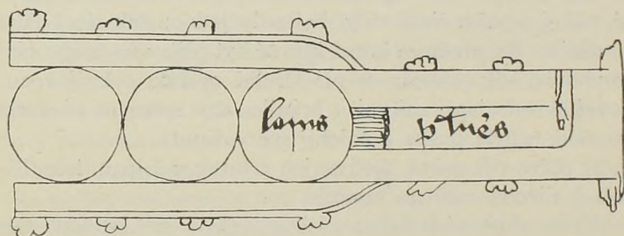
Obranný ráz husitské vozové hradby dovoloval však husitům použít ještě dalšího bojového prostředku, který v útočných bitvách rytířských byl vzhledem k své těžkopádnosti naprosto neupotřebitelný. Bylo to dělostřelectvo, kterého se v obraně, postavené na vozech a chráněné jimi proti útoku nepřítele, dalo výhodně proti útočníku použít, čímž ovšem síla obrany byla nemálo zvýšena. Proto nalézáme v husitském vojsku vždy dělostřelectvo, a to nejen těžké, obléhací, nýbrž i lehčí, které můžeme označit právem jako polní.

K těžkému dělostřelectvu patří t. zv. velké pušky neboli bombardy a t. zv. pušky komorní, které se lišily od předešlých tím, že měly oddělenou komoru na prach (každá puška

*) Podle dnešní terminologie »zástupy«.

několik), která se při střelbě vkládala do pušky, a to do pouzdra vzadu s puškou spojeného (obr. 5.). Měly menší ráži a delší hlaveň, proto také větší donos, a komora i hlaveň měly stejný nebo jen málo rozdílný průměr. Z obou se střílely kamenné koule vážící 12 liber. Vozily se na vozech a ke střelbě se kladly na podstavec z klád.

K polnímu dělostřelectvu třeba počítat tarasnice a houfnice. První byly dlouhé pušky (70—133 cm), ráže 4—10 cm. Komora i hlaveň byly stejně široké. Byly upevněny čepem na dvounohých lavicích; konec hlavně byl zapuštěn do dřeva, které vzadu bylo prodlouženo v trdlo, jímž se řídila tarasnice nahoru a dolů; na druhém konci lavice, jenž spočíval

Obr. 5. Dělo.

na zemi, byl obloukový roh vzhůru trčící, aby se na něm trdlo v řečeném směru mohlo pohybovati; v rohu byly otvory, do nichž se zastrkovaly kolíky, které udržovaly hlaveň v určité poloze. Nabíjely se 1—2 kg prachu a kamenné, později olověné koule. Vozily se na vozech a v bitvě stály též na vozech, někdy však i mezi nimi.

Houfnice se podobaly velkým puškám, byly kovány ze železa a skládaly se z hlavně a užší komory. Hlaveň byla 30—50 cm, komora 30—40 cm dlouhá, kalibr hlavně byl 16—23 cm, komory 5 cm a více. Byla zapuštěna do dřevěného lože a spojena s ním železnými pásy; lože bylo prodlouženo v trdlo, jímž se hlaveň, podobně jako u tarasnice,

pohybovala nahoru a dolů. Lože bylo upevněno na kládové lafetě, zařízení k pohybování a udržování houfnice v určité poloze bylo totéž jako u tarasnice. Byly rovněž voženy na vozech. Střílely se z nich kamenné koule těžké 12—25 liber. Nenesly tak daleko jako tarasnice, ale pro svůj větší kalibr měly větší účinek, proto se jimi střílelo do houfů, odkudž jejich název.

Děla byla obsluhována puškaři a jejich pomocníky.

Na vozech bývaly také hákovnice, které stály uprostřed mezi ručnicemi a děly. Byly delší a těžší než ručnice, hlaveň byla vložena do dřevěného lože, jež se prodlužovalo v pažbu, ovšem hrubou čtverhrannou nebo oblou. Byly více než metr dlouhé a měly ráži 2—3 cm. Koule byly olověné nebo železné, náboj prachu činil 16 g, byl tedy jednou tak silný jako u ručnice. Na předním konci hlavně byl přikován anebo přišroubován hák, kterým se při střelbě opírala o kraj vozu; to zajišťovalo lepší míření a bránilo, aby zpětným nárazem při ráně nebyla puška z polohy své vyšinuta.

O počtu děl máme zprávu jen z bitvy u Lipan, kde Táboři a Sirotci měli 40 houfnic.

Vedle obléhacích děl se však užívalo v XV. století stále ještě i praků.

Zvláštních oddílů technických nebylo, k úpravě mostů a cest se brali lidé z rot.

O raněné pečovali ranhojiči a ženy. Nemocní a ranění bývali ponecháni v ošetřování v městech a vesnicích.

Po husitských válkách se vrátila organisace českých vojsk opět do starých kolejí, a vojska se skládala opět z teritoriálních (krajských) kontingentů, které tvořili zemané, chudší páni a oddíly královských měst z kraje a vedli krajští hejtmané, z kontingentů větších pánů, města Prahy a z žoldnéřských rot. Vojsko se skládalo stále z pěchoty, jízdy, vozů a děl, počet jezdců byl však v této době v poměru k pěchotě a proti vojskům husitských válek větší, poněvadž ve vojsku byla opět šlechta. Ve válce Jiřího z Poděbrad s jed-

notou zelenohorskou (1467) a s uherským králem Matyášem však opět více pánů od něho odpadlo neb zůstalo v neutralitě, takže Jiří musil se opět opírat hlavně jen o města a o lid obecný. Proto se počet jezdců v jeho vojskách opět zmenšil, a Jiří byl v této době vždy v jízdě slabší než jeho nepřátelé. Jízdu tvořili páni, zemané a žoldnéři.

4. *Početní síla husitských vojsk.*

Účast širokých vrstev lidových ve válkách husitských měla za následek, že husitská vojska byla zpravidla četnější než česká vojska doby předchozí a ovšem i vojska jejich nepřátel, která spočívala na dosavadním vojenském zřízení. Na počátku revoluce tomu ovšem tak ještě nebylo, u Sudoměřic (25. března 1420) měl Žižka všeho všudy 400 lidí, po jeho příchodu do Tábora a po zřízení táborského bratrstva se však poměry brzy změnily a již v květnu téhož roku táhl Žižka na pomoc Pražanům s 3.000 muži, kdežto v Táboře byla ponechána dostatečná posádka, aby chránila město po dobu jeho nepřítomnosti. V pozdějších letech mívalo táborské vojsko nejčastěji 7.000—10.000 mužů, vojsko orebské a pozdější Sirotci bylo o něco slabší (7.000—8.000), vojsko pražské mělo asi 8.000 mužů, kdežto brannou moc Žateckých a jejich spojenců můžeme odhadovati asi na 4.000 až 6.000 mužů.

Ještě silnější byla ovšem vojska na výpravách, k nimž se spojila branná moc několika husitských stran. Prameny mluví až o 40.000—50.000 mužích, což však je jistě údaj přemrštěný. Celou husitskou brannou moc možno odhadnout nejvýše na 30.000 mužů. Ti však ve skutečnosti nebyli nikdy pohromadě, poněvadž společných výprav se zúčastnily jednotlivé husitské strany jen s menší částí svých sil. Počet 15.000—20.000 mužů je proto jistě nejvyšší silou, které kdy i spojená vojska husitská skutečně dosáhla.

Pozdější vojska polní byla ovšem značně slabší. Podle svědectví jednoho účastníka koncilu basilejského pověděl

jeden z přítomných Sirotků, že polních Sirotků jsou sotva 2.000, Táborů 4.000, že však donucují sedláky a města k účasti ve válce. Z výše uvedených počtů táborských a sirotčích vojsk by tedy připadala na polní roty nejvýše polovina.

Počet všech husitů udává Windecha na 120.000 i s ženami, počet Sirotků a Táborů r. 1433 na 24.000 mužů.

Početní přesila husitských vojsk nad vojsky jejich nepřátel se ovšem týkala výhradně pěchoty. V jízdě měli nepřátelé vždy nad husity převahu, ovšem ani ta neměla nikdy desítitisíce, nýbrž nejvýše několik málo tisíc mužů.

5. *Morální síla husitských vojsk.*

Středověk nezná společného vojenského výcviku v oddělení, výcvik byl tu věcí jednotlivce, na válečníku bylo, aby se naučil jezdit na koni a zacházet se zbraní, čímž jeho výcvik byl ukončen. Nejvýše čteme o cvičeních městských střelců, kteří v městském příkopě stříleli do terče nebo k ptáku upevněnému na tyči, i zde jde však o výcvik individuální.

Nejinak tomu bylo ve vojskách husitských. Ani ta neměla společného výcviku, a je zcela nesprávný názor, že Žižka své vojsko cvičil a předem vycvičil jmenovitě v manévrování s vozy. Nebylo toho ani třeba, poněvadž použití vozů bylo velmi jednoduché, záleželo jen v utvoření vozové hradby, což se dalo, jak uvidíme, snadno provést a nepotřebovalo být zvláště cvičeno. A musilo být jednoduché, neboť ve válce jen jednoduché prostředky zajišťují úspěch, kdežto vše složité zpravidla selže. Umělé manévrování vozů jest jen umělou konstrukcí pozdějších badatelů, kteří nepochopili velikost jednoduché Žižkovy myšlenky, a proto se jim obranné použití vozů nezdálo dostatečným k odůvodnění slávy husitského válečnictví. Je to jen obdobou jiného mylného názoru, který se houževnatě udržuje a jenž nedovede velikost husitského válečnictví chápat jinak, než že malá hrstka husitů porážela mnohonásobně silnějšího nepřítele.

Ve skutečnosti se nezakládá sláva husitského válečnictví ani ve vítězství menšiny nad většinou, ani v umělém manévrování vozů, nýbrž jediné v tom, že zde po prvé neoděný pěší obecný lid bez pomoci terénu dovedl odolat válečníkům z povolání, což bylo pro tu dobu něco zcela nevídaného a neslýchaného. Platilať po celý středověk zásada, že »sto jezdců je více než tisíc pěších«.

Ani tato pěchota nepotřebovala však společného výcviku, poněvadž i její použití bylo zcela jednoduché; záleželo jen v obsazení a obraně vozů a nejvýše ještě ve výpadu celé masy z vozové hradby na otřeseného nepřítele.

Také v individuálním výcviku stál husitský pěšák i jezdec jistě za nepřátelským rytířem, jenž se po celý život cvičil v užívání koně a zbraně. Tento nedostatek byl však plně vyvážen náboženským a národním nadšením, ba fanatismem, s nímž husité šli do boje. Husitské války jsou válkou lidovou, válkou svatou a národní, a lid se jí podjal s nadšením neštítícím se žádných obětí a necouvajícím ani před smrtí. K tomu přistupovala nezměrná víra v pravdu boží pře a neomezená důvěra ve vůdce, nikoli korunované hlavy neb pyšné pány, nýbrž chudé zemany a kněze, kteří mu stáli nejblíže a dovedli v něm vznítit nejvřelejší lásku k pravdě boží a k vlasti a přesvědčení o nutnosti boje za tyto nejdražší jeho statky.

Časem toto nadšení ovšem pominulo, a ke sklonku válek se sháněl lid nejednou pod prapory mocí a násilím, což ovšem bylo po stránce vojenské spíše škodlivé, poněvadž lid takový při nejbližší příležitosti zase zbíhal. Naproti tomu však stálými válkami získalo vojsko veliké válečné zkušenosti, takže od r. 1424 můžeme mluvit alespoň o vojsku táborském a novém vojsku Žižkově jako o vojsku vycvičeném, ovšem nikoli pravidelným, soustavným jeho cvičením, nýbrž praxí, válkou samou, která byla jeho jedinou a ovšem i nejlepší učitelkou.

Nejinak tomu bylo i v pozdějších polních vojskách, která se skládala z těchto starých a zkušených vojínů, kteří se opětně

dobrovolně účastnili táborských a sirotčích výprav a posléze zůstali trvale při praporech. A tito veteráni se stali učiteli dobrovolníků, jimiž se polní vojska doplňovala, a z nich se rekrutovali i jejich poddůstojníci a důstojníci (desátníci, padesátníci, setníci) a snad i velitelé rot. Tím byl vyvážen do jisté míry úpadek nadšení, kdežto účast lidových mas byla nahrazena účastí žoldnéřů, kteří našli v polních vojskách bez ohledu na národnost vřelé přijetí. Po vojenské stránce tím vojska jen získala, dlouholetou válečnou zkušeností veteránů a žoldnéřů nabyla veliké taktické dokonalosti, která scházela jen příležitostně svolávaným vojskům německým, a tím i oné převahy nad vojsky svých protivníků, kterou si udržela i po smrti Žižkově, tedy i když neměla více v čele vůdce jeho velikosti. Tím třeba také vysvětlit jejich neobyčejné úspěchy vojenské, které jim dovedly vyrvat teprve někdejší jejich součásti, jež se postavily proti nim v bitvě u Lipan.

Méně ovšem získala vojska přibráním žoldnéřů po stránce národní a náboženské, neboť jim šlo daleko víc o kořist a zisk než o pravdu boží a o prospěch národa. Polní vojska se stala posléze skutečnou metlou země a hubila ji stejně krutě jako země nepřátelské, zvláště když úměrně s počtem žoldnéřů rostla i svévole a neukázněnost těchto vojsk. Nedostatek kázně byl vždy slabou stránkou husitských vojsk, jak se to jeví v četných excesích, jichž se dopouštěli husité na chrámech a klášterech v dobytých městech, proti svým protivníkům, kteří nejednou proti danému slovu byli pobiti, upáleni nebo alespoň oloupeni, ba i proti vlastním lidem (řádění Táborů v Praze) a vůdcům. Byla by ovšem chyba přičítat všechno toto vraždění a upalování nepřátel, zvláště kněží pod jednou, jen na vrub husitské neukázněnosti nebo dokonce husitského ducha. Jde tu spíše o zjevy, které provázejí všechna podobná lidová revoluční hnutí. Se stejnou krutostí si počínala v tehdejší době lidová vojska Švýcarů, která rovněž nešetřila svých nepřátel, nýbrž šmahem je po-

bíjela. A stejně krutě jednali i protivníci husitů, a nelze naprosto říci, že by tím snad teprve byli spláceli ukrutnosti páchané husity. Na druhé straně však nelze popříti, že bylo tu i mnoho svévole, a že Táboři a mezi nimi jmenovitě táborští kněží způsobili svým vůdcům mnoho trpkých chvil; je známo, že jednou musil Žižka vlastní rukou ztrestat jistého kněze, aby udržel ve vojsku pořádek. A nejinak bylo tomu ve vojsku pražském, jak víme z průběhu jeho tažení k Mostu r. 1421, kde jen neukázněnost Pražanů způsobila jejich hanebný útěk před Míšňany.

Tato nekázeň vedla r. 1423 k vydání známého vojenského řádu Žižkova, jehož účelem bylo zavést do vojska Menšího Tábora disciplinu, subordinaci a pořádek k uvarování se škod před nepřítelem. Přísnými tresty se stíhají všechna provinění proti disciplině pochodové a táborové, jakož i každá nedbalost, neopatrnost nebo opominutí, z něhož vojsku vzešla škoda, dále zatajování válečné kořisti, sváry, hádky a rvačky, krádeže, loupeže a pleny bez rozkazu starších, a konečně i nevěra, neposlušnost, lhaní, hraní v kostky, opilství, lání, smilnění a p. Dále se nařizuje, že vojsko na pochodu má se shromážditi na shromaždišti a na pochodě dodržovat pořádek, jaký byl stanoven. Konečně se upravuje kořistění, veškerá kořist musí být odvedena starším a ti ji spravedlivě rozdělí.

Tento řád přispěl beze sporu k utužení vlastní vojenské discipliny, neodstranil však kruté vedení války, ani loupeživost vojínů. Ta naopak, jak jsme již řekli, vnitřní proměnou husitských vojsk spíše vzrostla, a kořist se stala namnoze cílem a touha po ní hlavním podnětem boje, kdežto někdejší zápal náboženský a vlastenecký ustoupily do pozadí. V tom dávali prostému vojákovi nejednou špatný příklad sami jeho vůdcové; mnozí z nich také práhli hlavně po kořisti, jež se stala namnoze hlavním motivem válečných rozhodnutí a dějů. Na konec se vzepřela polní vojska i nové vládě zemské, ba i svému vlastnímu vůdci Prokopu Holému,

a v bouři před Plzní ho krvavě zranila. Nelze se proto divit, že se posléze větší část národa spojila proti nim a zlomila jejich moc v bitvě u Lipan.

6. *Vydržování a zásobování husitských vojsk.*

Ve vojsku táborském a orebském se musil každý sám vyzbrojit, vydržovat a stravovat. To ovšem bylo usnadněno hojnou kořistí, které se bratřím vždy znovu a znovu dostávalo v dobytých městech i hradech, a pleny na nepřátelském území.

Města a zámožnější páni měli vlastní arsenály odění a zbraní, jimiž mohli alespoň část svého lidu vyzbrojit, a také jej vydržovali. Rovněž vládli páni a města větší nebo menší dělostřelbou a jinými válečnými potřebami.

Vojska vezla s sebou své zásoby potravin a píce na vozech, a to jistě i na těch, které v případě boje sloužily za vozovou hradbu. Názor, že pro tyto účely byly ve vojsku speciální vozy špižní, není správný. Ve vojsku byli zpravidla mlynáři, pekaři a kuchaři, kteří obstarávali příslušné práce k jeho stravování. Potraviny a píci dodala jednotlivá města, nebo jejich lid poddaný, a vedle toho se rekvirovalo. Řád Hodětínův výslovně dovoluje brát na přátelském skrovnou potravu a obrok pro koně, ve skutečnosti se však bralo vše, na co se přišlo. Na nepřátelském území ovšem byly soustavně pleněny dvory, vesnice a městečka, odháněn dobytek a odváženy zásoby a jiné cenné věci. Přesto často potraviny došly a vojsko trpělo hladem. To se přihodilo Žižkovi r. 1421 na hoře Vladaři, kde došly zásoby již třetího dne, a krátce potom u Kutné Hory.

Také r. 1431 musilo se české vojsko čekající na německý útok v západních Čechách rozejít, poněvadž po celoměsíčním ležení v této krajině nebylo mu více možno sehnat potraviny a počalo trpět nedostatkem.

Od r. 1427 konali husité k získání potravin občasné výpravy za hranice.

7. Vedení husitských vojsk.

Husitská vojska neměla jednotného vedení, nýbrž v jejich čele bylo vždy několik velitelů neboli hejtmanů. Tak Táboři si zvolili r. 1420 čtyři hejtmany, mezi nimiž byl i Jan Žižka z Trocnova, Pražané v témže roce dokonce 8 hejtmanů; několik vůdců měli i Orebité a Žatečtí.

Hejtmané táborští byli nejen vojenskými veliteli, nýbrž řídili zároveň i vnitřní záležitosti bratrstva. Byli si rovni, každý z nich velel přímo části lidu a podnikal s ním i samostatné výpravy. O společných podnicích se rozhodovalo ve společné radě hejtmanů. A tu je přirozené, že hejtmané schopnější dovedli svému mínění zjednat průchod, takže se stali fakticky vojenskou a politickou hlavou své strany. Takové povahy bylo jistě vůdcovství Žižkovo v Táboře a v bratrstvu »Menšího Tábora« a později i vůdcovství Prokopa Holého v Táboře. Za ně však děkovali jen své duševní převaze, nikoli formálně vyššímu postavení mezi hejtmany.

Nemůžeme se v této práci zabývat otázkou, byl-li Žižka vlastencem a zároveň prozíravým státníkem a politikem, jak jej pojali starší naši historikové, zvláště Tomek, či byl-li náboženským fanatikem, jak jej nejnověji vylíčil Pekař. Naproti tomu však nemůže býti pochybnosti, že jako voják je Žižka naším největším vojevůdcem a jedním z největších vojevůdců středověku vůbec. Byl nejen vůdcem lidu, který dovedl masy nadchnout k činům, nýbrž i organisátorem, jenž z těchto mas utvořil ústrojné těleso, a maje dostatek autority vnukl jim i nezbytnou vojenskou disciplinu. Byl dále vynikajícím taktikem, jenž dovedl najít prostředky, jež jeho pěchotě umožnily přemoci neodolatelné dosud rytířstvo. Hlavně však byl geniálním strategem, jenž všude, kde měl dosti sil nebo kde jiné příznivé podmínky to dovolovaly, dovedl jich využít, aby nepříteli zasadil rozhodnou ránu a tím jej učinil neškodným. Překvapení nepřítele bylo téměř vždy vůdčí myšlenkou jeho válečného plánu, rychlost jeho

pochodů nemá snad ve středověku sobě rovné, a po vítězném boji nebo ústupu nepřítele následovalo zpravidla vždy usilovné jeho pronásledování. Můžeme proto právem pochybovat s Pekařem, byl-li Žižka skutečně úplně slepý, neboť v tehdejší době příprava a řízení bitvy vyžadovaly, aby vojevůdce sám vše shlédl, vyhledal vhodné postavení pro vozovou hradbu, dohlédl na její utvoření a pozoroval průběh boje, a tu lze si těžko představit, že by úplný slepec byl mohl tak řídit své operace a bitvy, jak to ve skutečnosti u Žižky vidíme.

Soudruhy Žižkovými v hejtmanství byli Mikuláš z Husi, Zbyněk z Buchova a Chval z Machova; později k nim přibyl Jan Hvězda z Vicemilic, řečený Bzdinka, původně hejtman pražský, a Bohuslav ze Švamberka. Hvězda odešel pak za Žižkou do bratrstva »Menšího Tábora«, kde stál po jeho boku také Jan Roháč z Dubé. Žádný z těchto hejtmanů se však ani nadáním ani svými činy Žižkovi nevyrovnal.

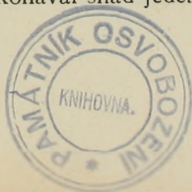
Po smrti Žižkově nalézáme u Táborů i u Sirotků velký počet hejtmanů (celkem 43), kteří jsou v pramenech jmenováni jako velitelé na jednotlivých výpravách a ku podivu se rychle střídají. Někteří z nich padli nebo zahynuli ve válce, jiní působí později jako hejtmané neb držitelé některých měst nebo hradů nebo v určité politické misi, jiní konečně mizejí beze stopy. Nemůžeme se v této publikaci zabývat rozborem těchto poměrů, neboť jsou nesmírně složité a vyžadovaly by celé samostatné práce. Jisto je, že pojem hejtmana nebyl v této době ještě nijak ustálen, a používá se ho v pramenech v nejrůznějším smyslu. V listinách se mluví o »hejtmanech« anebo »hejtmanech a jiných starších«, nebo prostě o »starších«, a tito hejtmané a starší jsou hejtmany a staršími jednou »vojsk« jindy »obce polní a domácí« a jindy zase »obce polní, domácí a měst«. Jisto jest, že v čele Táborů a Sirotků stáli v této době »starší«, kteří všichni byli však zároveň v nejširším smyslu hejtmany držíce většinou jednotlivé hrady, města a tvrze bratrstvy opanované nebo jsouce hejtmany

v městech k nim se hlásících. Dva z nich, Prokop Holý u Táborů a kněz Prokůpek u Sirotků, domohli se pak časem svou duševní převahou vedoucího postavení, stali se správci, t. j. skutečnou politickou a vojenskou hlavou bratrstev. Prokop Holý byl rovněž vynikající muž, jenž projevil i značné vlohy vojenské, jak taktické, tak strategické, takže se ze všech husitských vůdců blíží nejvíce Žižkovi.

Ostatní hejtmané tvořili radu starších, která vedla věci bratrstev spolu se správcem kolektivně a zúčastnili se jednotlivých výprav v čele svého lidu, ovšem ne každé a ne všichni. Někteří činili tak opětovně a získali tu jistý věhlas, takže správce nebo rada starších jim svěřovali větší úkoly, a ti jsou pak v pramenech na jednotlivých výpravách jmenováni vedle správce jako hejtmané (v užším smyslu). Někdy je ve vojsku jeden takový hejtman, jindy dva nebo více. Jejich působnost nebyla ovšem nijak vyhraněna, závisela spíše na zmocnění rady starších přítomných ve vojsku, nebo správce, jenž ovšem též si mohl voliti své nejbližší pomocníky. Konečně se stávalo, že některý z hejtmanů (v širším smyslu) podnikl sám na svůj vrub nějakou výpravu, nebo že se dva nebo více těchto hejtmanů o takové výpravě smluvilo a společně ji provedlo. I ti jsou v takovém případě zváni v pramenech hejtmany (v užším smyslu), aniž by se tím byl jejich poměr k ostatním nějak změnil.

V Praze se zmocnil r. 1421 vlády kněz Jan Želivský, jenž stál i v čele jejího vojska maje k ruce vzpomenutého již Hvězdu z Vícemilic. Roku 1422 došlo tu však k převratu, při němž Jan Želivský byl popraven a Pražené uznali za svého pána Zigmunda Korybutoviče. Po jeho odchodu stáli v jejich čele po nějaký čas Hašek z Valdštejna a Vilém Kostka z Postupic, později opět Zigmund Korybutovič. Po jeho zajetí (1427) měla zase obě města své zvláštní hejtmany.

Bylo-li několik husitských vojsk pohromadě, stálo každé pod vedením svého hejtmana nebo svých hejtmanů a funkce vrchního velitele nevykonával snad jeden z nich, nýbrž rada

všech těchto hejtmanů, kteří se radili, dohodovali a usnášeli, co by bylo činit. Jestliže se nedohodli, vojska se prostě rozešla a každé šlo za svým cílem, jak se nejednou stalo. I zde ovšem silnější a schopnější individuality dovedly nejednou svému mínění zjednat průchod, a tito mužové jsou pak v starých zprávách označováni jako vrchní vůdcové. Jen tak třeba chápat zdánlivě hlavní velitelství Žižkovo nad spojenými vojsky táborským, orebským a pražským v letech 1420 a 1421.

Po válkách husitských stál v čele strany podobojí Hynek Ptáček z Pirkštejna a po jeho smrti Jiří Poděbradský, jenž se r. 1448 stal správcem království českého a po smrti krále Ladislava (1457) českým králem. Jiří byl vynikající státník a politik, který se staví důstojně po bok Karla IV., ač ovšem jeho doba byla mnohem bohatší na boje než doba Karlova. Vojevůdcem však Jiří nebyl, právě tak jako Karel IV., třebaže poměry jej nutily, aby se častěji než tento panovník postavil v čelo vojska a vedl je proti nepříteli. Jeho vojenské podniky vynikají sice rázností a energií, vlastními všem činům tohoto krále, a nepostrádají ani hlubších myšlenek strategických, byl však vždy spíše diplomatem než vojákem a dával ve sporech přednost cestě smírné před vojenskou, což mělo nejednou na průběh a výsledek operací vliv nepříznivý.

Totéž platí o jeho synech Jindřichovi a Viktorinovi, kteří několikrát stáli místo krále v čele jeho vojsk. Ani oni nebyli vojevůdci, nýbrž jen statečnými rytíři, ač výtky, které jim činí soudobí i pozdější historikové pro jejich neopatrnost a bezstarostnost nejsou plně odůvodněny a vyplynuly spíše z nepochopení vojenské situace dotčenými spisovateli.

III. HUSITSKÁ STRATEGIE.

Když r. 1420 král Zigmund vtrhl ze Slezska do Čech, aby pokořil odbojné husity, byla jejich branná moc rozptýlena v Praze, v Hradci Králové, v Táboře a v Žatci. Bylo proto nutno ji soustředit, a to se stalo v Praze, kam ustoupili před Zigmundem Orebští, a dostavili se i Táboři a Žatečti. Zigmund se pokusil příchodu Táborů do Prahy zabránit a vyslal k tomu cíli od Kutné Hory oddíl vojska k Sázavě, jenž byl posílen částí jeho posádky z Vyšehradu. Tento oddíl udeřil na Žižku u Poříčí n./S. (19. května 1420), byl však odražen, a Táboři se dostali bez dalších obtíží do Prahy.

Jakmile měli husité všechny své síly pohromadě, rozhodli se přejít k ofensivě a vytrhli do pole, aby svedli se Zigmundem, jenž zatím dorazil též ku Praze, rozhodnou bitvu. Zigmund se jí však neodvážil, nýbrž kvapně před nimi ustoupil do Kutné Hory.

Po příchodu křižáků vzrostla jeho branná moc tou měrou, že husité nemohli více pomýšlet na odpor v poli, nýbrž zavřeli se v Praze, aby ji bránili. Poněvadž pražský Hrad a Vyšehrad byl v rukou Zigmundových, a posádky těchto hradů bránily dovozu potravin do města, opevnili a obsadili husité horu Vítkov (Žižkov), aby si alespoň na této straně zajistili nerušené zásobování. Zigmund, jehož síly nebyly přece tak značné, aby se mohl odvážit útoku na lidnaté město, a nestačily ani k úplnému jeho obklíčení, udeřil dne 14. července na toto opevnění, aby ho dobyl a mohl pak i s této strany dovozu do města bránit. Útok však byl odražen, a na to Zigmund zanechal obléhání a rozpustil své vojsko.

Boj na Vítkově byl jen episodou, měl však dalekosáhlé

účinky morální, neboť pozvedl neobyčejně sebedůvěru husitů, kteří přičítali svůj úspěch pomoci boží a spatřovali v něm důkaz, že pravda je na jejich straně. To se zračí i v jejich dalším způsobu vedení války, jež jest ovládáno duchem strategie zničovací, hledající rozhodnutí v poli rozhodnou bitvou. To vidíme nejen v boji se stranou pod jednou v Čechách i na Moravě, nýbrž i při všech dalších útocích z venčí. Při všech výpravách do Čech, k nimž došlo v letech 1421, 1422, 1426, 1427 a 1431, chápou se husité proti nim vždy strategické ofensivy, aby nepřítele porazili nebo donutili k ústupu, a soustřeďují k tomu cíli všechny své síly. Vyjímajíc r. 1426 byly všechny útoky na naší vlast podniknuty s rozdělenými silami v několika skupinách, z Bavor, ze Saska, z Lužice, ze Slezska, z Uher a z Rakous, tedy koncentricky na vnějších liniích. Husité se však ukázali mistry ve využití linií vnitřních, a to způsobem, který by dělal čest samému Napoleonovi. S celou svou brannou mocí se vrhli proti nejbližší skupině nepřátelské, a když tato skupina necítíc se dosti silnou, aby se s nimi sama utkala, couvla, obrátili se postupně proti ostatním a donutili je rovněž k ústupu. Tak roku 1421 zahnali nejprve Míšňany od Bíliny, pak západní Němce od Žatce a konečně Zigmunda s Uhry a Slezany od Kutné Hory; r. 1423 nejprve Němce severní a potom i jejich skupinu západní. Roku 1427 spojily se sice obě německé skupiny (severní a západní) před příchodem husitů u Tachova, ustoupily však rovněž před nimi bez boje. Rok 1431 jest obdobou r. 1421; husité zahnali nejprve od Domažlic skupinu západní, severní odtáhla sama, jakmile se o tom dověděla, a pak se husité obrátili jednak proti Slezanům, jednak proti Rakušanům a donutili je rovněž k ústupu.

Jen jednou došlo k bitvě. R. 1426 se odvážili Němci útoku na husitské vojsko u Ústí n./L., utrpěli však zdrcující porážku (15. června).

Útok Zigmundův roku 1421 očekávali Táboři a Pražané

u Kutné Hory, která poskytovala jejich vojsku pevnou oporu a zároveň jim zajišťovala nerušené zásobování. Zigmund se však neodvážil na ně udeřit, nýbrž jen je zaměstnal menším bojem a zatím se zradou zmocnil Kutné Hory. Tím se stalo postavení husitského vojska neudržitelným, neboť všechny zásoby v městě nashromážděné byly ztraceny a nové v blízkosti Zigmundova vojska, jež vládlo mnohem četnější jízdou, nebylo možno opatřit. Proto ustoupili husité ke Kolínu, ale když Zigmund rozložil své vojsko do zimních bytů mezi Kutnou Horou a Čáslaví, přešli počátkem ledna 1422 opět k ofensivě a nepřítele v jeho bytech přepadli. Zigmund byl tím úplně překvapen, a poněvadž jeho vojsko bylo rozptýleno po vesnicích, nezbylo mu než dát se na ústup, aby je shromáždil v některém místě více vzadu. Husité však jej pronásledovali s takovou prudkostí, že se ústup proměnil brzy ve zmatený útěk, a Zigmund nebyl již s to své síly shromáždit, nýbrž musel ustoupit na Moravu.

Rovněž v bojích se stranou pod jednou i v bojích mezi sebou usilovali husité vždy o rozhodnou bitvu. Jestliže jejich odpůrci činili podobně, došlo k boji; tak porazil Žižka jihočeské pány u Boru (12. října 1420), plzeňský landfrid u Krasíkova (1421), Jindřicha z Plevna u Vladaře (1421), východočeské pány u Hořic (20. dubna 1423) a u České Skalice (6. ledna 1424) a Pražany u Stranchova dvora (4. srpna 1423) a Malešova (7. června 1424). R. 1424 se vracel Žižka s nevelkým vojskem s Plzeňska do východních Čech a byl Pražany a pány s nimi spojenými zastižen u Kostelce n./L., takže nemohl dále táhnout, nýbrž musil tu stanout a zavřít se do vozové hradby. Pražané se neodvážili na něj udežit, položili se však před jeho postavením, aby je nemohl opustit, a doufali, že jej donutí hladem ke kapitulaci. Žižka však po několika dnech unikl, patrně v noci, brodem na pravý břeh Labe a táhl s největší rychlostí přes Poděbrady do Čáslavi. Pražané jej pronásledovali a doho-

nili jej znovu u Malešova. Žižka uchýlil se do pevného postavení na Malešakov a když Pražané na něj udeřili, porazil je na hlavu.

Byl-li nepřítel poražen, uchýlil se zpravidla do svých měst a hradů, aby se tu dále bránil. V tom případě a právě tak, neodvážil-li se nepřítel vůbec odporu v poli přikročili husité k dobývání těchto pevných míst a k plenění nepřátelského území. Nejvelkolepějším podnikem toho druhu bylo tažení husitů do východních Čech r. 1421, na němž opanovali všechna tamní města a větší počet hradů a tvrzí. Také v ostatních částech Čech zmocnili se většího počtu měst, hradů a tvrzí, zvláště v jihozápadních Čechách. Přes to však se nepodařilo husitům zemi úplně opanovat, a zvláště moc Oldřicha z Rožmberka a t. zv. plzeňského landfridu, ač byla silně otřesena, nebyla nikdy zcela zlomena. Úplně byly opanovány jen východní Čechy a staly se také v příštích letech hlavní baštou husitskou.

Od r. 1427 počínají ofensivní podniky husitů za hranice země české, zejména na Moravu, do Rakous, Slezska, Lužice, občasně i do Míšně, Bavorska a Uher a ojediněle i do Braniborska a Prus. Účelem těchto výprav bylo jen způsobit nepříteli hospodářské škody hubením země a potrestat jej za jeho vpády do Čech. Ani tam však husité nikdy neváhali svést bitvu, jestliže jim nepřítel čelil v poli. Tak porazili biskupa olomouckého u Kroměříže (1423), Rakušany u Světlé (1427), Slezany u Nisy, Wilmsdorfu (1428) a Steinau (1432), Míšňany u Grimy (1429) a Uhry u Trnavy (1430). Časem se však zvrhly tyto podniky v pouhé loupežné výpravy, které neměly hlubších vojenských nebo politických cílů, nýbrž šlo při nich jen o kořist. Po stránce politické byly pak spíše škodlivé než prospěšné, poněvadž odvedly husity od úkolu důležitějšího — od úplného zdolání strany pod jednou v Čechách, jež mělo být v té době hlavním jejich cílem, a jež nemohlo při opětovných výpravách za hranice být prováděno

tak soustavně a s takovým důrazem, jak by vzhledem k síle této strany bylo bývalo třeba.

Řekli jsme již, že husité usilovali téměř vždy o rozhodnou bitvu, aby nepřítele jedinou ranou zdolali. Tato vůle k boji nebyla však absolutní, husité chtěli sice bitvu, měl-li však nepřítel četnější jízdu, jen bitvu obrannou; záviselo tedy v takovém případě i na vůli nepřítele, došlo-li k boji, čili nic. S počátku nepřátelé husitů, podceňujíce sílu vozové hradby a schopnost selského i městského lidu k odporu, tuto vůli měli, vždy znovu a znovu útočili a utrpěli opětovně krvavé porážky. Tím poučeni zanechali později útoku a hledali jiné cesty a prostředky k jich zdolání. Jedním z těchto prostředků bylo vylákat husity z jejich vozové hradby do otevřeného pole a tam je napadnout s jezdeckou přesilou a porazit. Na tomto principu byla založena bitva u Lipan (30. května 1434), v níž vojsko pánů pod obojí i pod jednou líčeným ústupem vylákalo bratrská vojska z jejich vozové hradby do roviny severně od hory Lipské a tam je úplně zničilo. Podrobnosti této bitvy jsou povahy taktické, a proto o nich promluvíme později. Lipany však nebylo možno opakovat, poněvadž by husité nebyli šli po druhé tak snadno do nastražené pasti. Proto se v pozdějších válkách nepřátelé husitů omezují na manévrování záležející v tom, že se snaží s pomocí své jezdecké přesily znemožnit husitům dovoz potravin a píce do jejich vozové hradby a tím je donutit k ústupu. Tohoto prostředku použil s úspěchem již rakouský vévoda Albrecht proti moravským husitům r. 1431 u Lávy a v mnohem větším měřítku r. 1468 uherský král Matyáš proti Jiřímu z Poděbrad. Jiří, jenž byl v jízdě mnohem slabší, nemohl se odvážit útoku na nepřítele, a proto musil postupně pro nedostatek potravin a píce vyklidit své postavení u Lávy, Znojma a Třebíče a přenechat posléze Matyášovi bez boje celou Moravu. V příštím roce vpadl Matyáš do Čech, aby se zmocnil Kutné Hory, sídla stříbrných dolů, a tím zbavil Jiřího hlavního zdroje jeho finanč-

ních prostředků. Jiří však shromáždil včas silné vojsko a položil se s ním u Čáslavi, takže Matyáš musil od svého úmyslu upustit a dal se přes Žleby, Ronov, Uhelnou Příbram a Chotěboř na zpáteční pochod do Moravy. Jiří však táhl rychle paralelně s ním k Vilémovu, předstihl jej a založil mu mezi Špačicem a Borkem cestu, kdežto zároveň dal obsadit přechody přes Železné Hory. Matyáš nemohl dále a stejně se nemohl odvážit útoku na českou vozovou hradbu nebo obsazené průsmyky. Jal se proto vyjednávat. Jiří dosáhl velikého strategického úspěchu, žádný strategický úspěch však není úplný, nemůže-li být korunován úspěchem taktickým, taktickým vítězstvím. A tuto korunu nemohl mu Jiří nasadit, poněvadž nemohl se také odvážit útoku na uherské vojsko, jež mělo v jízdě značnou převahu. Jiří byl si také této slabiny své branné moci úplně vědom, a proto po zralé úvaze a nikoli z nemístné lidumilnosti nebo hlouposti, jak to líčí Tomek a Palacký, nedal nic na horké hlavy v svém štábu a na křik masy, jež volaly po boji, a přistoupil na vyjednávání, jež vedlo k uzavření příměří a k uvolnění cesty Matyášovi na Moravu.

Proti této strategii mohli husité použít jen dvou prostředků: vézt s sebou co největší zásoby potravin a píce, aby byli nezávislí na dovozu, a zesílit svou jízdu. Tak vyzbrojen podnikl Jiří r. 1470 novou výpravu na Moravu. Útoku na vojsko Matyášovo nemohl se sice ani nyní odvážit, poněvadž pro neúčast mnohých českých pánů neměl ani nyní tolik jízdy, aby mohl s ním svést boj v otevřeném poli, zato však nemohl býti donucen k ústupu pro nedostatek potravin. Proto nabyla válka zcela nového a ve středověku neobvyklého rázu. Od 16. července do konce srpna operují oba králové na Moravě, držíce se úzkostlivě v taktické obraně; po celé dny leží proti sobě v opevněných leženích aniž by se jeden nebo druhý odvážil svého protivníka napadnout, nebo omezují se jen na menší podniky, kdykoli se naskytla příležitost způsobit nepříteli škodu. Tak Matyáš přepadl

menší český sbor u Kralic a způsobil mu některé ztráty, kdežto Jiří donutil k ústupu Slezany táhnoucí Matyášovi ku pomoci, vybavil Uherské Hradiště obležené Uhry a pokusil se dobýt Kroměříže. Tak protáhli celou Moravou od Brna až k Veselí a zpět k Olomouci, kde opět leželi proti sobě odděleni řekou Moravou. Nakonec se dal Jiří na pochod do Slezska doufaje, že ohrožením jeho spojenců v této zemi přiměje Matyáše, aby táhl za ním a odhodlal se přece jen k útoku na jeho vozovou hradbu. Matyáš však odpověděl na to diversí do Čech, donutil jí Jiřího, aby se vrátil k obraně své země, a, jakmile se tak stalo, ustoupil koncem srpna opět na Moravu. Vidíme tedy, že válka v tomto roce jeví všechny znaky strategie unavovací, kterou středověk, alespoň v této podobě, vůbec nezná, jež však je charakteristickým znakem ve vedení válek od XVI. století až do dob Napoleonových. Husitské válečnictví se tudíž stalo jednak svou taktickou nezdolností a manévrovací schopností, jednak však též svou menší, na počtu jízdy závislou schopností k taktickému útoku, otcem této novodobé strategie.

IV. HUSITSKÁ TAKTIKA.

A. Pochody.

Husitská vojska pochodovala vždy v pochodovém proudu, složeném z pěchoty a z vozů, po případě i z jízdy, nebyla-li ovšem celá v předvoji. V pochodovém proudu šel oddíl za oddílem v houfu přizpůsobeném šířce cesty. Pevné pochodové formace nebylo, a jednotlivé oddíly, jak pěší, tak jízdní, pochodovaly v nepravidelném houfu, pro jehož šíři byla rozhodná jediné šíře cesty.[1])

Vozy jely podle šířky cesty po jednom nebo po dvou za sebou, a to někdy se svými oddíly, což se stávalo zvláště ve větší vzdálenosti od nepřítele, jindy však jely všechny vozy pohromadě, kdežto lid šel částečně před nimi, částečně za nimi a některé oddíly snad také mezi nimi nebo podle nich.

Před odchodem se shromáždilo vojsko na stanoveném shromaždišti a tam se sešikovalo k pochodu.

Před vozy šel oddíl pěších (5, 10, 20 a více mužů) s motykami, kratzemi, rýči, lopatami a sekerami, aby, kde by toho bylo třeba, upravil vozům cestu. Při delších pochodech se toto mužstvo střídalo a bylo vybíráno z různých oddílů.

[1]) Ve vojenském řádu Vlčkově nacházíme, ovšem jen u jízdy, první předpisy o pochodové formaci. Tak v oddílu o 25 a 50 jezdcích mají jet napřed 2 jezdci, za nimi 3 a ostatní po 4; v oddíle o 32 a 35 jezdcích (čl. 2 a 3) mají řady 3, 4 a po 5 jezdcích; v oddíle o 80 jezdcích 4, 5 a po 6, v oddíle o 100 jezdcích jednou (čl. 4) 5 a po 6, po druhé (čl. 6) 5, 6 a po 7 jezdcích atd., zkrátka se silou oddílu roste i počet jezdců v řadách a dvě první řady mají vždy o 1—2 jezdce méně. Vidíme však na první pohled, že počet jezdců v řadách je stanoven zcela libovolně (ku př. v oddíle o 32 a 35 jezdcích se jede po 5, v oddíle o 25 a 50 jezdcích po 4) a na celý tento předpis musíme se dívat jen jako na pokus vpravit do jezdeckých oddílů v pochodové formaci jakýs takýs pořádek, ovšem jen pohybovaly-li se mimo cesty, tedy hlavně pro nástup do bojového seskupení, poněvadž na cestě se musil počet řad a jezdců v nich přizpůsobit její šířce.

Středověká, rytířská vojska jezdecká táhla zpravidla bez zajišťovacích oddílů, zejména předního nebo zadního voje. Vlastně jich ani nepotřebovala, neboť bylo-li náležitě postaráno o přezvědy, bylo překvapení nepřítelem téměř vyloučeno, a jízda ozbrojená kopím a mečem a bojující koňmo nemůže vést další poutací boj nebo boj na zadrženou, což je hlavním úkolem zajišťovacích jednotek. Jinak tomu bylo u vojsk husitských, jež, jak víme, obsahovala hlavně pěchotu, kdežto jízda byla poměrně nečetná a zpravidla slabší než jízda nepřátelská. Musila se proto vystříhat, aby nebyla nepřítelem napadena na pochodu nebo před zavřením vozové hradby, což by se jim bylo snadno mohlo stát osudným. Utvoření vozové hradby, při čemž musily vozy přejít z pochodového proudu do dvou nebo více řadů vedle sebe, vyžadovalo určité doby, jež se řídila počtem vozů. Další doby bylo třeba, aby velitelé vojska mohli vyhledat vhodnou posici a vojsko ve vozové hradbě náležitě rozdělit a připravit k obraně. U vojska o 300 vozech bylo nutno pro utvoření vozové hradby počítat s dobou asi 1 hodiny, na ostatní úkony nejméně ½ hodiny, celkem tedy vyžadovala příprava k boji doby nejméně 1½ hodiny. Tato doba musila být tudíž vojsku bezpodmínečně zajištěna, t. j. jeho velitelé musili mít zprávu o nepříteli alespoň 1½ hodiny před jeho příchodem. Nemohli se proto obejít bez předvoje, jehož úkolem bylo nepřítele zjistit a včas potřeby zadržet. Za 1½ hodiny mohl jezdecký nepřítel urazit 6—8 km. Zajišťovací oddíl musil být tudíž nejméně 12 km před vojskem nebo za ním, aby jeho velitelé dostali včas zprávu o nepříteli a mohli zařídit vše potřebné. Tento zajišťovací oddíl tvořila zpravidla jízda.

Ve vojenském řádě Vlčkově nalézáme podrobnější pokyny pro seskupení předvoje (čl. 1 a 36). Vpředu jedou honci, za nimi posilci, pak hlavní voj jízdy.[1]) Honci vysílají

[1]) V oddíle o 100 jezdcích má jet 20 v honcích, 30 v posilcích a 50 v hlavním voji (čl. 1). Čl. 36 se předpisuje pro veliké vojsko; 200 koní pro koněberky a hlídky, po nich 250 honců, za nimi 500 posilců, pak hlavní voj.

na strany koněberky, t. j. jednotlivé jezdce, kteří mají dávat pozor, aby vlastní lidé neopouštěli své houfy a takovým brát koně a samostříly, jakož i držet stráže a hlídkovat.

Podrobnější zprávu o pochodu husitského vojska mají Staré letopisy při líčení veliké husitské výpravy do Německa r. 1429/30. Napřed jel jezdecký předvoj pod vedením Jana Zmrzlíka, jenž po příchodu k řece Muldě přebrodil řeku a postavil se na druhém (levém) břehu, aby kryl přechod vojska proti nepřátelské jízdě, jež se blížila od Lipska. Hlavní vojsko táhlo za jízdou v pochodovém proudu, držíc se vzhledem k blízkosti nepřítele pohromadě. Po příchodu k řece Muldě pokusili se Čechové, aby se dostali co nejdříve na druhý břeh, převézt své vozy ve 3 řadech,[2]) to se jim však nepodařilo, poněvadž voda se vzdula a krajní vozy (levého řadu) převrátila. Musili proto od svého úmyslu upustit a přebrodit řeku jen v jednom řadu, jak k ní přišli.

Bylo-li vojsko četnější, táhlo nezřídka v několika odřadech za sebou (r. 1427 na pochodu k Tachovu) nebo v několika proudech vedle sebe (na velké výpravě do Němec roku 1429/30 v pěti a při tažení k Domažlicům r. 1431 ve třech proudech).

Pochodová disciplina byla velmi špatná, a proto vojenské řády té doby mají několik předpisů usilujících o její zlepšení a udržení. Zakazuje se, aby nikdo nejezdil, nešel nebo se vezl dopředu, ani se nezastavoval, zůstával vzadu, zadával si nocleh, opouštěl řady, nebo se kladl, a stanoví se tresty na porušení těchto zákazů;[1]) dále, aby se jednotlivé oddíly a vozy nemísily, sobě nepřekážely nebo táhly na vlastní vrub.[2]) Nikdo nemá o své újmě pícovat a špižovat.[3]) Na pochodu mají jet podél vojska koněběrky, t. j. jednotliví

[2]) Znovu připomínáme, že řád odpovídá dnešnímu zástupu, je to formace, v němž vozy jedou po jednom za sebou.

[1]) Řád Žižkův (čl. 1) a řád Hodětínův (čl. 13, 14 a 16).

[2]) Řád Žižkův (čl. 5) a Hodětínův (čl. 17).

[3]) Usnesení frankfurt. z r. 1427 (čl. 12, 30 a 31) a řád Albrechtův z r. 1462 (čl. 26).

jezdci, a mají dbát, aby se lid nerozbíhal z houfu, a těm, kteří by tak učinili, brát koně a pěším samostříly.[4])

Tyto předpisy jsou důkazem, jaké zlořády tehdy ve vojsku panovaly a jak se lišilo i husitské vojsko od vojsk dnešních, u nichž takové předpisy již nenajdeme, poněvadž jsou zbytečné.

Vojsko složené hlavně z pěchoty a z vozů nemohlo ovšem pochodovat tak rychle jako vojsko jezdecké. Za normální denní pochodový výkon husitských vojsk možno proto považovat 25—30 km. Byly ovšem i výkony větší, tak r. 1420 dorazil Žižka s vojskem z Tábora do Prahy ve 2 dnech; urazil tudíž průměrně denně 37 km.

B. Přezvědy.

Se zajištěním husitského vojska na pochodu souvisí přezvědy konané na větší vzdálenost před vojskem, aby nepřítel byl včas zjištěn a hlášen velitelům. Obstarával je jezdecký předvoj, zejména přední jeho sled, honci, kteří vysílali dopředu i na strany jak jednotlivé patrače, tak celé hlídky. Kromě toho se používalo vyzvědačů, kteří se vysílali v přestrojení do nepřátelské země, hradů a vojsk a sbírali tam zprávy o nepříteli.

C. Ležení.

Ve větší vzdálenosti od nepřítele se položilo vojsko na kterémkoli vhodném, rovném a suchém místě, kde byly po ruce voda a dříví, a kde se jednotlivé oddíly utábořily, jak se dalo, majíce své vozy při sobě. Nejednou bylo vojsko ubytováno ve městě, k němuž přitáhlo; ovšem města, obávajíce se výtržností a násilností vojínů, jen nerada je vpouštěla do svých zdí, a proto zpravidla vojsko, i když odpočívalo u některého města, tábořilo.

[4]) Řád Hodětínův (čl. 15).

V blízkosti nepřítele však tábořilo vojsko vždy ve vozové hradbě. Ta měla v prvních dobách jistě tvar kruhu, který byl utvořen tak, že vozy jedoucí v jednom řádu za sebou, jely v kruhu, při čemž přední vůz zahýbal tak dlouho dovnitř, až dojel k zadku vozu posledního. Potom zůstaly vozy stát, byly vypřaženy a podle potřeby sraženy více dohromady. Když se později počet vozů zvětšil, nebylo možno vystačit s jednoduchým kruhem, poněvadž by obvod tábora byl býval příliš veliký, a proto bylo nutno umístit vozy v několika řadách vedle sebe. Proto byl dán táboru tvar obdelníka, v němž stály vozy vedle sebe v několika řádech, jichž počet se řídil počtem vozů. Vozy vnější obklopovaly tábor na všech čtyřech stranách, vnitřní řády byly stejně dlouhé jako vnější na dlouhé straně hradby, ovšem bylo v nich na několika místech po jednom nebo i více vozech vysunuto z řady, aby bylo možno procházet od krajních vozů do středu tábora. Jakým způsobem se tato hradba tvořila, ukážeme později, neboť tvořila se stejně jako za účelem boje.

Vnitřní řády stály blíže k řádům vnějším, takže uprostřed tábora vzniklo široké místo zvané hlavním placem, kdežto užší prostory mezi řády sluly ulice. Na hlavním place uprostřed stály stany hejtmanů a jejich pomocníků a služebníků i jejich koně a kolem nich v ulicích leželo ostatní vojsko. Co předpisují některé vojenské řády, jmenovitě Seldeneckův o rozdělení vojska v táboře podle urozenosti, odpovídá poměrům německým, v husitských vojskách tomu však tak jistě nebylo, ač netřeba pochybovat, že páni ve vojsku přítomní, leželi i se svými jezdeckými družinami nejblíže vrchním hejtmanům a stejně měli později vysocí královští úředníci a mocní páni své stany poblíže královského stanu. Jinak však tábořilo vojsko tak, že jednotlivé oddíly (kontingenty nebo roty), z nichž se skládalo, ležely pohromadě, a to jistě při svých vozech.

Vozový řád Albrechtův (1462) předpisuje také (čl. 17), že na hlavním place mají se umístiti, a to před stanem vrch-

ního velitele, děla, sekery a lopaty a při nich mají postavit své stany puškaři, pravidlem to však jistě nebylo. Také to může platit jen o velkých dělech, menší zůstala jistě na svých vozích v řádech vnějších.

Táborové ohně byly zřízeny na hlavním place i v ulicích, a Hodětín nařizuje proto (čl. 37) opatrnost, aby z ohně nevznikla škoda. V noci mají být ohně zhašeny (řád Albrechtův z r. 1462, čl. 27) kromě jednoho před stanem velitele, zato mají být rozdělány ohně vně tábora kolem dokola na dohoz kamenem od krajních řádů, a to vždy pro 10 vozů jeden (řád Albrechtův z r. 1478, čl. 19), aby bylo vidět, co se před táborem děje.

Na obou krátkých stranách a někdy snad i na obou dlouhých byly zřízeny vysunutím několika vozů brány, které se přehradily jen závorou. Seldeneck žádá i zřízení latrin (čl. 35), což se však dálo jistě jen tehdy, když vojsko leželo na jednom místě delší dobu.

Zajišťovací službu v táboře obstarávaly stráže, a to jednak hlavní stráž na hlavním place, dále strážné oddíly v branách, a konečně jednotliví strážní na krajních vozech anebo před nimi.

Některé vojenské řády předpisují, aby bylo vydáno na každý den heslo, bez jehož znalosti nesměl nikdo být do tábora vpuštěn, dále, jak má se chovati vojsko při alarmu, jak má se díti odjezd vozů na špižování a pícování, způsob odchodu z tábora a j. v. Jde tu však vesměs jen o pokyny a rady theoretické povahy a nelze bezpečně říci, že se v husitských vojskách dálo skutečně vše tak, jak v těchto řádech stojí psáno.

Vyhledání vhodného tábořiště bylo povinností některého hejtmana tím pověřeného.

Před branami tábora býval obyčejně trh.

V husitských válkách se však setkáváme také s tábory opevněnými nikoli vozy, nýbrž náspy a příkopy, a to zvláště při obléhání pevných míst, aby obléhací vojsko bylo chrá-

něno před útoky zvenčí. Tak se při obležení Vyšehradu r. 1420 položili Pražané v takovém ležení na náhorní rovině před hradem až ke kostelu sv. Pankráce po obou stranách silnice vedoucí z Krče do hradu. Opevňovací práce ovšem nekonalo vojsko, nýbrž lid poddaný, který k tomu cíli byl povolán městem nebo sehnán v okolí.

D. Boj.

Bitvy a boje husitské doby můžeme rozdělit na dvě hlavní skupiny, z nichž jednu tvoří bitvy a boje obranné, druhou boje útočné, jež jsou vesměs jezdeckými střetnými boji, nelišícími se nijak od boje středověkého rytířstva. Ojediněle se setkáváme též s útokem vojska zavřeného ve vozovém šiku, ale vždy jen proti nepříteli, jenž sám také byl zavřen ve vozové hradbě, a pak s přepadením nepřítele na pochodu, při plenech anebo v táboře a se zálohami. Konečně máme z této doby i několik příkladů boje o řeky.

Řekli jsme již, že středověká pěchota nebyla s to odolat v otevřeném poli nepřátelské rytířské jízdě. To platí plně i o pěchotě husitské, jak dokazuje porážka poutníků ústeckých r. 1419 u Živhoště, kteří, ač hledali ochranu před jezdci Petra z Konopiště na jakési výšině, byli prvním jejich útokem rozraženi. Stejně se stalo Pražanům, kteří vypadli r. 1420 proti křižákům na Špitálské pole, a r. 1421 u Mostu, a ani táborská a sitotčí pěchota neušla tomuto osudu, když se dala v bitvě u Lipan vylákat ze své vozové hradby. Proto se husitští vůdcové všude, kde nepřítel měl četnější jízdu, omezovali na boj obranný v opevněném postavení, kdežto k útoku se odhodlali jen tehdy, měli-li dosti jízdy, takže mohli se vzdáti ochrany hradby a utkat se s nepřítelem v otevřeném poli.

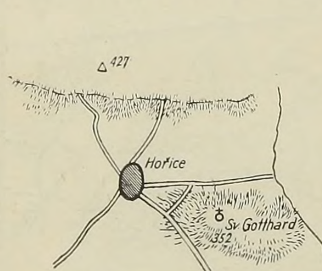
Opevnění záleželo ve většině případů ve vozové hradbě a jen ojediněle v náspech a příkopech.

1. *Boj obranný.*

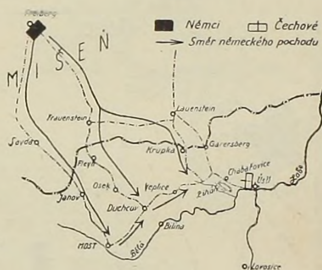
a) Postavení.

Než se nepřítel přiblížil, zaujalo husitské vojsko vhodné obranné postavení, ačli ovšem již v něm neočekávalo jeho příchod. Zpravidla bylo voleno na návrší, aby nepřítel musil útočit do vrchu, a aby tím byl zvýšen účinek vlastní střelby. Podle možnosti se hledělo také, aby týl a boky hradby, nebo alespoň některá její strana byla kryta přirozenou překážkou, jako roklí, příkopem, vodou (močálem, rybníkem), lesem a p.

Tak se postavil Žižka u Panského Boru (dnes Malý Bor) r. 1420 a u Hořic r. 1423 na nevelíké výšině nad městečkem, svažující se na všechny strany, na níž v obou případech stál

Obr. 6. Bojiště u Hořic (1423).

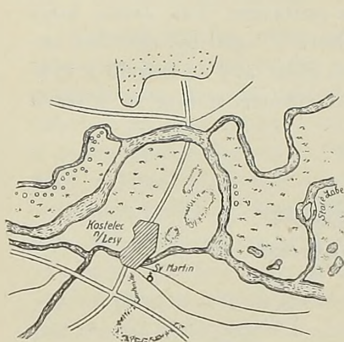
Obr. 7. K bitvě u Ústí n./L. (1426).

kostel (obr. 6). Při ústupu od Krasíkova r. 1421 uchýlil se na horu Vladař a u Kutné Hory v témže roce se postavil západně od města na kotě 340 spadající dosti příkře na jihozápad k říčce Malešovce a k potoku, jenž teče od Míškovic a jižně od města se vlévá do této říčky, a na západ k Přítokám (kota 309). Podobně v bitvě u Malešova (1424) stál Žižka nad Malešovkou na výšině západně od této vesnice, přes kterou vede k ní silnice z Tuchotic. U Ústí r. 1426 očekávali husité útok nepřítele na podlouhlém návrší Biháni (kota 212) 4 km na západ od města, rozkládajícím se mezi potoky Srnicí a Zalužanským (obr. 7).

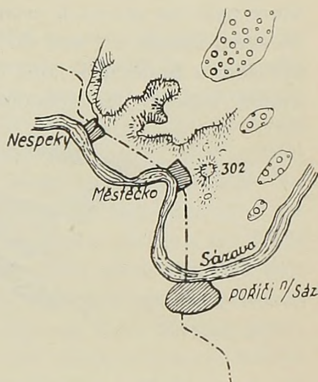
Nebylo-li z jakéhokoliv důvodu možné postavit se na výšině, postavilo se vojsko alespoň na svahu, jako tomu bylo v bitvě u Lipan. Tam se postavila bratrská vojska na

Obr. 8. Situace před bitvou u Lipan (1434).

severním svahu Lipské (kota 364), jejíž vrchol byl v té době pokryt ještě daleko více lesem, než je tomu dnes, a jenž zaujímal i část severního svahu (v místě dnešní mohyly). Bratrská vojska se pravděpodobně položila na jeho jižním kraji, takže les jim kryl týl, kdežto pravý bok byl chráněn rybníčkem na západním konci Lipan (obr. 8). A v kraji úplně rovném se spokojilo i s mírnou vyvýšeninou, jaké se tu zpravidla vždy najdou. Tak se položil Žižka r. 1424 u Kostelce n./L. na malé terénní vlně, na níž stojí kostel sv. Martina

Obr. 9.
Bojiště u Kostelce n./L. (1424).

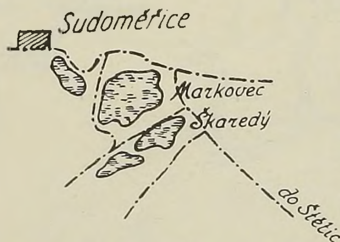
Obr. 10.
Bojiště u Poříčí n./S. (1420).

(obr. 9), a Jiří z Poděbrad r. 1468 u Lávy, na výšině u Dyjákovic (kota 202).

Ale i tam, kde prameny neudávají bezpečně postavení husitských vojsk, musíme je hledat vždy na výšinách, stráních anebo svazích. Tak v boji u Poříčí n./S., kde se Žižka podle Hájka a Theobalda postavil »na místě nepřístupném, plném hustého křoví«, můžeme je hledat jen na výšinách u Městečka severně od Poříčí, které ještě dnes jsou pokryty lesíky a křovinami (kota 302) (obr. 10). Podobně v boji u Alt-Wilmsdorfu (1428) stála husitská vozová hradba jistě

jen na výšině mezi potoky tekoucími od jmenované osady a Schwedelsdorfu a spojujícími se u Dol. Alt-Wilmsdorfu. A Jiří z Poděbrad r. 1468 před Znojmem stál pravděpodobně na výšině jižně od Přímětic nad potokem tekoucím mezi touto výšinou a Mansbergem.

Nebylo-li dosti času k vyhledání a zaujetí vhodného postavení, musilo se ovšem vojsko proti nepříteli postavit tam, kde právě bylo, třeba i v úplné rovině. Ale i v těchto případech se často našla v blízkosti nějaká terénní překážka, které bylo lze použít k zesílení postavení. Tak Žižka, když na svém ústupu z Plzně do Tábora r. 1420 byl dostižen nepřítelem u Sudoměřic, měl dosti času, aby se uchýlil k rybníkům, ležícím jihovýchodně od vesnice, a tam se postavil

Obr. 11. Bojiště u Sudoměřic (1420).

u hráze t. zv. Škaredého rybníka, t. j. patrně na úzkém pruhu země mezi tímto rybníkem a rybníkem Markovcem, takže mohl být napaden jen z čela (od cesty vedoucí do Štětic [obr. 11]). A u nějakého rybníka se postavili r. 1431 i moravští páni podobojí proti Albrechtovi nedaleko Brna, aniž však můžeme, byť i jen přibližně, udat, kde to bylo. Konečně české vojsko, které bylo napadeno Uhry na pochodu k Třebíči r. 1468, zastavilo se u nějakého potoka, kdežto kníže Jindřich po příchodu k Třebíči položil se v rovině u osady Týnu a utrpěl proto citelné ztráty nepřátelskou střelbou z děl postavených na výšině nad ní.

Někdy se krylo vojsko řekou, jako r. 1468 Michalec u Turnova, jenž se postavil na levém břehu Jizery, nebo se postavilo u některé pevnosti, aby mu poskytovala nejen ochranu, nýbrž i bezpečnější basi zásobovací. Tak Žižka očekával r. 1421 útok Zigmundův u Kutné Hory, česko-polské vojsko r. 1438 útok Albrechtův u Tábora (v místech dnešního předměstí mezi rybníkem Jordánem a Lužnicí, takže oba boky mělo chráněno svahy a týl městem).

b) Vozová hradba.

Vozová hradba měla původně — stejně jako vozový tábor — jistě tvar kruhu a tvořila se tak, že první vůz pochodového proudu následován ostatními jel v kruhu a zahýbal při tom pomalu tak dlouho dovnitř, až se dostal k zadku posledního vozu. Potom vozy stanuly, byly vypřaženy a lidmi blíže nebo zcela těsně k sobě přitaženy. Ba v prvních bojích, u Nekměře r. 1419 a u Sudoměřic r. 1420, v nichž měl Žižka po prvé 7 vozů a 300 pěších a po druhé 12 vozů a 400 lidí, nelze si vůbec dobře představit, jak byla vozová hradba sestrojena, aby se v ní mohl umístit poměrně tak značný počet lidí a k tomu 15—30 koní. Myslím proto, že v těchto dvou bojích nelze ani dobře o vozové hradbě mluvit, vozy netvořily souvislý kruh a nebyly snad ani sraženy těsně dohromady, nýbrž byly mezi nimi mezery, jež byly zahrazeny jinak (zavazadly, kamením, trámy, pavézami a p.). U Sudoměřic byla snad věc rozřešena tak, že se Žižka postavil na nejužším místě pruhu země, který odděluje Škaredý rybník od rybníku Markovce, a přehradil tuto šíji na dvou stranách vozy, které jej chránily na východní a západní straně, kdežto na straně severní byl kryt rybníkem Markovcem a na jihu hrází rybníka Škaredého. Teprve v bitvě u Hořic r. 1423 čteme, že měl Žižka »než dva řády vozů«, z čehož plyne, že šlo o hradbu čtverhrannou, která asi počala se brzy tvořit místo dřívějšího kruhu. Měla proti hradbě kruhové tu výhodu, že byla dříve zřízena; vozy

se rozjely z pochodového proudu od sebe ve dvou řádech se stejným počtem vozů na vzdálenost odpovídající zamýšlené šířce (hloubce) hradby, a když vjely do zvolené posice, zahnuly v pravém úhlu vlevo a vpravo do středu, kde se sjely. Poté zůstaly všechny vozy stát, byly až na určitý počet zadních vozů v obou řádech vypřaženy a přitaženy mužstvem těsně k sobě, takže se dotýkaly neboli stály »kolo na kole«, jak vypravují Staré letopisy o bitvě u Malešova. Zadní vozy, které zůstaly stát, zajely pak k posledním vozům obou řádů, zahnuly tam rovněž dovnitř, uprostřed se sjely, byly vypřaženy a stejně sraženy a uzavřely tak zbývající dosud otevřenou stranu vozové hradby. Tak vznikl čtverhran (čtverec nebo obdélník), který ovšem nebyl vždy pravidelný, poněvadž hradba byla jistě podle možnosti přizpůsobena terénu, v němž však bylo dosti místa pro koně i pro lidi. V takové hradbě bojoval asi Žižka u Hořic, Boru a snad i u Malešova.

Při větším počtu vozů by byla bývala takováto dvouřádová hradba příliš rozsáhlá, což jednak bylo zbytečné, jednak by to bylo ztížilo její obranu. Proto byla v takových případech zřizována hradba o více řádech, nejčastěji čtyřřádová, t. j. o 2 řádech vnějších a 2 vnitřních. První zmínku o tom nacházíme v bitvě u Ústí (1426), o níž durynský kronikář praví, že kacířské vozy počtem 500 stály dvojnásobně. O 4 řádech mluví dále Staré letopisy ve vylíčení Žižkova tažení do Uher a bojů českého vojska u Třebíče r. 1468. Vyskytují se však, ovšem jen ojediněle, i hradby o více řádech. Tak u Lipan stála vozová hradba bratrská (360 vozů) v 6 řádech, vozy panské (720) v 11 řádech.

Otázka je, jak se taková víceřádová hradba tvořila. Nejjednodušší a proto jistě nejčastější byl ten způsob, že se vozy rozjely od sebe jen ve dvou řádech na vzdálenost zamýšlené šířky hradby, a když se přední vozy sjely, zajely zadní vozy mimo ty, které byly určeny k zavření hradby, dovnitř podle vozů stojících před nimi, které utvořily takto

řády krajní. Tak vypravují Staré letopisy, že r. 1468 hlavní české vojsko, když přitáhlo k Třebíči, táhlo na kopec, na kterém se chtělo položit, ve 2 řádech, a teprve když na něj vystoupilo, položilo se ve 4 řádech; a naopak u Lávy postoupil král Jiří ze svého původního postavení u Dyjákovic, kde ležel ve 4 řádech, k Martinicům rovněž ve 2 řádech.

Druhý způsob utvoření takové vozové hradby byl ten, že vozy přešly z pochodového proudu hned do 4 nebo více řádů, postoupily v této formaci do postavení a tam pak hradbu s obou stran uzavřely. Při tom musily oba krajní řády míti větší počet vozů než řády vnitřní, aby bylo možno jimi hradbu na obou stranách uzavřít. Ve vylíčení válečných událostí není sice o takovém tvoření vozové hradby zmínky, vyplývá však z některých vojenských řádů, jmenovitě Vlčkova (čl. 49). Počet řádů, jakož i počet vozů v řádech se řídil celkovým počtem vozů, silou vojska a místními poměry a byl v každém jednotlivém případě hejtmany zvláště nařízen.

Nechci pochybovat, že se nástup vozů k utvoření vozové hradby o více řádech dál i tímto způsobem, myslím však, že první způsob byl častější, poněvadž byl jednodušší a umožňoval lépe přizpůsobit hradbu terénu. Rozumí se samo sebou, že v této formaci nemohly vozy konat delší pochody, zvláště v nerovném terénu, a proto se jí používalo jen na malé vzdálenosti, t. j. právě jen k zajetí do posice a k utvoření vozové hradby. Delší pochody byly možné jen v terénu úplně rovném a všude schůdném, a i v takovýchto případech táhly vozy nejvýše ve 2 řádech, jak vidíme právě při uvedeném již pochodu krále Jiřího r. 1468 od Dyjákovic k Martinicům (6 km).

Při vjezdu do postavení bylo třeba dbát, aby řády udržovaly přesně stanovený rozstup, aby hradba nebyla příliš roztažená do hloubky nebo naopak stísněna. Že se tak někdy skutečně stalo, potvrzují Staré letopisy při vylíčení bojů u Třebíče, kde Čechové, když se náhle objevili Uhři, utvo-

řili rychle proti nim za nějakým potokem vozovou hradbu a »při tom kladení si vozy velmi stísnili«. Proto také táhli poté na vršek před Třebíčí jen ve 2 řádech, »aby sobě placu netísnili«. Správné zajetí do posice bylo velmi důležitým momentem a záviselo na dovednosti vůdců jednotlivých řádů. Proto také vojenské řády předpisují, aby se nevedlo úzce ani široce, aby se vedoucí ohlíželi jeden na druhého, aby se šik nešířil nebo neúžil a aby u každého řádu byl schopný vedoucí s několika pomocníky. Konečně mají být na vnějších vozech korouhve, a to po jedné na prvních vozech obou krajních řádů, aby se vedoucí řádů podle nich řídili.

Před řády šli lidé s motykami, kratcemi, rýči, lopatami a sekerami, aby upravovali vozům cestu.

Při sražení vozů byly voje zastrčeny do korby předcházejícího vozu nebo pod něj nebo prostě podle něho. Vozy vnitřních řádů zajely těsně k vozům řádů krajních, takže tvořily s nimi pevnou ohradu. Někdy byly vozy spolu spjaty (na kolech) houžvemi, provazy nebo řetězy, aby nepřítel nemohl jednotlivé vozy překotit a vniknout tudy do hradby. Výslovně se o tom mluví v bitvě u Ústí.

Na vnějších vozech bývala na straně proti nepříteli spuštěna dvě nebo tři prkna, z nichž jedno bylo zavěšeno na rozvoru, ostatní na hořejší kraj fasuňku, aby nepřátelé nemohli na vůz vylézt nebo jej podlézt. Někdy také byly postaveny na vozech nebo mezi nimi, zvláště tam, kde těsně k sobě nepřiléhaly, veliké pavézy s hákem, jímž byly opřeny o zem. Výslovně slyšíme o nich v bitvě u Ústí a u Schönbergu (1504). Tu a tam čteme také, že byl podle krajních vozů vykopán příkop a k vozům nahozen násep. Tak učinili Češi a Poláci r. 1438 před Táborem a stejně chránil svou vozovou hradbu kníže Jindřich r. 1468 u Třebíče, když byl soužen střelbou z děl z vršku, pod nímž se položil.

Vozová hradba o 300 vozech ve 4 řádech o 60 vozech a s 30 vozy na stranách, zaujímala plochu asi 16.000 m^2 [1])

[1]) Vypřažený vůz jest asi 3 m dlouhý.

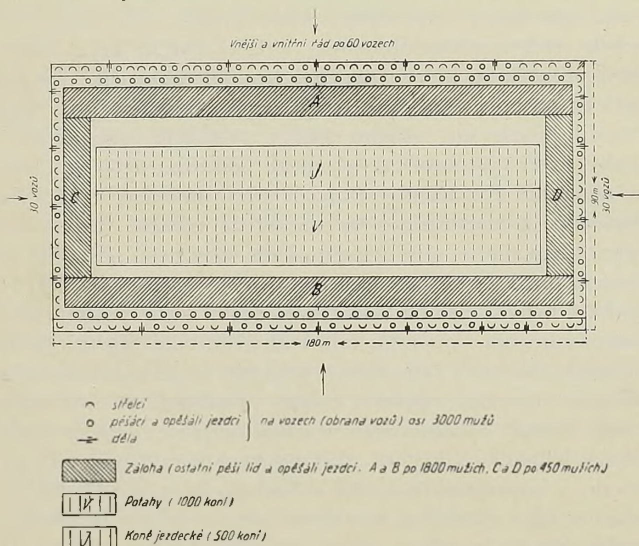
Vozy samy zabraly z této plochy asi 1.000 m², koně (1.000 vozatajských a 500 jezdeckých) asi 7.000 m². Zbývá tudíž volná plocha asi o 8.000 m² neboli místo pro 8.000 až 16.000 lidí. U Lipan měla bratrská hradba 360 vozů a stála v 6 řádech. Počítáme-li na každý řád a na oba boky po 45 vozech, zaujímala hradba prostor okrouhle 18.000 m². Vozy zabraly z toho asi 1.100 m², koně (asi 1.300 vozatajských a 700 jezdeckých) přibližně 8.000 m², zbyl tudíž volný prostor asi 9.000 m². Bratrské vojsko mělo 10.000 mužů.

c) Obsazení vozové hradby.

Vojsko ve vozové hradbě bylo rozděleno ve dvě hlavní skupiny, které můžeme označit jako obrannou skupinu vozů a zálohu. Nejprve byly obsazeny vozy, ovšem jen na stranách, kde hrozil nepřátelský útok. Strany, kde tomu tak nebylo, nebylo třeba obsazovat, zvláště byly-li kryty absolutní překážkou, kterou nepřítel nemohl překročit, nejvýše bylo tu postaveno několik stráží, aby je střehly. Vozy pak obsadili především všichni střelci s kušemi, ručnicemi a praky, kteří vystoupili na ně, ulehli pod nimi nebo postavili se mezi ně. Na těchto stranách byla umístěna také děla (tarasnice a houfnice), a to rovněž na vozech. Vedle toho bylo ovšem nutno, aby vystoupila na vozy nebo postavila se alespoň hned za ně část pěších s oštěpy a cepy, aby, kdyby nepřítel nebyl střelbou odražen a dostal se k vozům, převzali s ním boj. A s nimi tam stáli jistě také všichni rytíři a jezdci, aby svou přítomností poskytli střelcům a ostatním pěšákům morální oporu a svým příkladem je udržovali v boji. Názor, že jezdci stáli v záloze na place, je nesprávný, takové jednání jezdců, ač snad takticky správnější, bylo by bývalo v naprostém rozporu s duchem času, a pěší lid by nebyl v něm spatřoval taktickou prozíravost, nýbrž nedostatek odvahy jezdců. Že tomu skutečně tak bylo, potvrzují Staré letopisy: když se Čechové na pochodu k Třebíči za-

vřeli ve vozové hradbě, někteří páni s koní »mezi vozy ssedali, domnívajíce se, že jim budou k vozům šturmovati«. A před bitvou u Lipan nedůvěřovali střelci pánům a báli se, že, dopadne-li bitva špatně, ujedou, kdežto oni zůstanou a budou pobiti. Proto páni a všichni jezdci sesedli s koní, odepjali si ostruhy a slíbili, že zůstanou s nimi živi i mrtvi. A tak tomu bylo jistě i jindy, jezdci při obraně vozové hradby sesedli s koní a přimísili se mezi střelce a pěší.

Vše ostatní utvořilo uprostřed vozové hradby zálohu. Zvláštních oddílů k posilování obhájců vozů postavených za vozy, jak to žádají některé vojenské řády, nebylo jistě třeba, poněvadž při nevelike šířce hradby (nejvýše 100—200 m) bylo lze ohrožená místa posílit snadno ze zálohy všeobecné. Ostatně se stávalo asi pravidelně, že, jakmile nepřítel přilnul k vozům, vymkl se lid na place svým vůdcům z rukou a vrhl

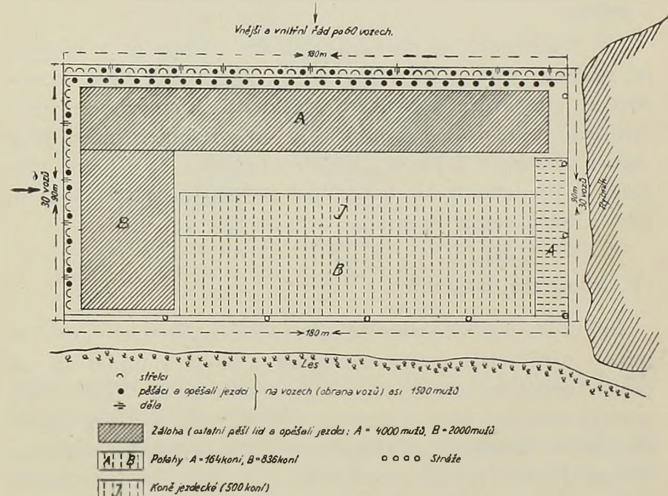

Obr. 12. Vozová hradba.

se nečekaje na rozkazy k ohroženým místům, aby pomohl nepřítele odrazit (obr. 12 a 13).

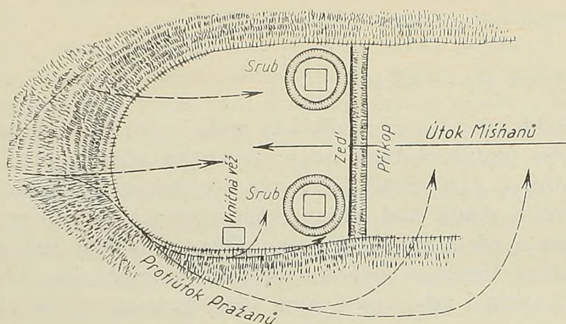
d) J i n é o p e v n ě n í.

Řekli jsme již, že v několika málo bojích kryli se husité v svém postavení nikoli vozy, nýbrž opevněním jiným. Na Vítkově r. 1420 zřídil Žižka dva dřevěné sruby, jeden nad severním, druhý nad jižním svahem hory a ohradil je příkopem a zdí z hlíny a kamene. Oba sruby byly pak ještě ohrazeny třetím příkopem a náspem vedeným přes hřeben hory, takže i místo mezi nimi bylo chráněno v čele tímto opevněním a v obou bocích srázem. Za sruby stála stará viniční věž, která byla rovněž připravena k obraně (obr. 14). Do tohoto opevnění byla vložena posádka v síle 60 mužů.

Obr. 13. Vozová hradba.

(Nepřátelský útok je možný jen z čela a z levé strany.)

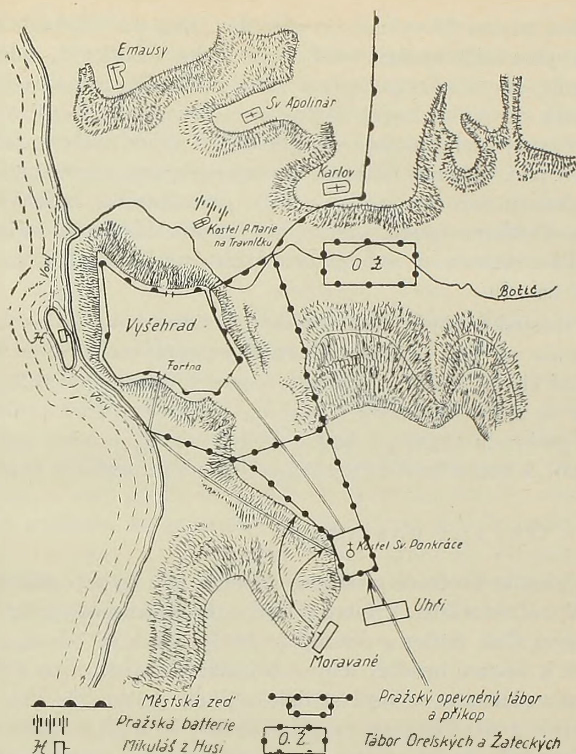
Obr. 14. Bitva u Vítkova (1420).

která ovšem mezi bojem byla posílena Tábory a Pražany z města.

U Vyšehradu se ohradili Pražané příkopem a náspem na náhorní rovině mezi hradem, svahem k Vltavě, kostelem sv. Pankráce a svahem k Botiči. Jihovýchodní jeho čelo bylo u kostela sv. Pankráce a šlo v kolmém směru přes silnici vedoucí z Krče do Vyšehradu (obr. 15). I zde musíme si představiti střelce a část pěších na náspu, ostatní jako zálohu uvnitř opevnění.

e) Obrana hradby.

K útoku na vozovou hradbu nebo na zemní opevnění musili nepřátelští rytíři sesednout s koní a útočit na ně pěšky, neboť koňmo by ji nebyli mohli ztéci. Tím ovšem pozbyli převahy, kterou dává kůň jezdci nad pěšákem ozbrojeným jen oštěpem nebo cepem nebo nedokonalou střelnou zbraní, kdežto rozdíl v odění byl vyrovnán tím, že husité byli chráněni hradbou a mohli použít děl, což útočníci učinit nemohli, konečně útok pěšky byl pro rytíře v těžkém jejich odění velmi namáhavý, zvláště kladl-li terén postupu obtíže

Obr. 15. Bitva u Vyšehradu (1420).

nebo jestliže musili útočit do kopce, takže se dostali k hradbě zpravidla velmi unaveni.

Byli-li útočníci dosti silni a postavení vozové hradby to dovolovalo, obklíčili ji a útočili na ni se všech stran. Nebylo-li to možné, byl útok veden alespoň proti čelu a jednomu boku hradby. To se stalo v bitvě u Vyšehradu (1420), kde Uhři útočili z čela podél silnice proti kostelu sv. Pan-

kráce, kdežto Moravané do pravého boku pražského postavení přes rokli spadající k Podolu. Také u Ústí n./L. udeřili Němci, jak se zdá, na českou vozovou hradbu jednak z čela, jednak do jejího levého boku. A u Trnavy (r. 1430) vedli Uhři svůj útok dokonce s rozdělenými silami, kdežto jeden oddíl pod vedením Ctibora, vévody sedmihradského, udeřil na českou vozovou hradbu z čela, jiná skupina, vedená Janem Matíkem (podle jiné verse Janem Marotim), měla ji obejít a napadnout nepozorovaně na druhé straně, t. j. patrně zezadu.

Husitské vojsko čelilo těmto útokům tak, že se buď omezilo na jich odražení (obranu pasivní) nebo že v rozhodné chvíli přešlo z pouhého hájení hradby k protiútoku. Tak se stalo jmenovitě v boji na Vítkově (1420), v bitvě u Vyšehradu (1420), v boji u Hořic (1423), v bitvě u Ústí (1426), v boji u Světlé (1427) a v boji u Willmsdorfu (1428).

1. Obrana pasivní.

Jakmile útočníci přišli na dostřel, byli přijati střelbou z děl, ručnic a kuší. V bitvě u Ústí n./L. počali podle Starých letopisů Češi střílet z děl teprve tehdy, když se Němci přihnali k vozové hradbě, tedy z největší blízkosti, a na nevelikou vzdálenost se jistě střílelo i jinde. Je na bíle dni, že výstřely z této blízkosti zasáhly všechny svůj cíl a způsobily útočníkům značné ztráty; v pramenech čteme opětovně o účincích velkých kamenných kulí, které trhaly hlavy a údy, a o ztrátách, jež tím nepříteli vzešly. Na druhé straně nebylo však vzhledem k poměrně malé donosnosti děl a pomalosti střelby možno vystřelit z nich častěji. Soudím, že při nepřátelském útoku bylo z nich vystřeleno většinou jen jednou, neboť než se dělo znovu nabilo, byl nepřítel již u hradby. Proto také celkové ztráty způsobené děly nemohly být tak veliké, a z téhož důvodu se jen zřídka kdy podařilo nepřítele odrazit pouhou střelbou. Výslovně je to doloženo jen o boji

u Willmsdorfu (1428), kde Slezané byli střelbou uvedeni ve zmatek a obrátili se na útěk. Jinak však dorazili útočníci zpravidla přes prudkou střelbu k vozům anebo náspům a pokusili se je ztéci, takže došlo k tuhému boji zblízka zbraní bodnou, sečnou i bicí, mezi čímž ovšem střelci pokračovali ve střelbě a zároveň metáno na nepřítele kamení. O takovém boji čteme u Sudoměřic (1420), na Vítkově (1420), kde se líčí, jak se Míšňané kryli štíty proti kamenům a střelám na ně metaným a jak se vrhli na násep, kdežto posádka se bránila statečně kamením a sudlicemi. Také u Vyšehradu (1420) došlo k tuhému boji o příkop, při čemž bylo »veliké bití kamení o odění«, a stejně bylo tomu i jinde.

Zpravidla byli útočníci po kratším anebo delším boji odraženi a dali se na ústup neb alespoň útoku zanechali. Někdy se jim však podařilo do vozů nebo do opevnění vniknouti. Tak na Vítkově dobyli Míšňané předního příkopu a náspu, udělali v něm průchody, vnikli do opevnění, dobyli i viniční věže a obořili se na sruby, do kterých se posádka uchýlila. Také v bitvě u Vyšehradu vnikli královští alespoň na některém místě do opevnění, neboť Staré letopisy praví výslovně, že se Pražané obrátili na útěk a shlukli se kolem kostela sv. Pankráce. U Ústí Němci rozsekali řetězy, jimiž byly vozy spjaty, zpřevraceli vozy a pavézy a vnikli rovněž do vozové hradby. Podobně se stalo podle jednoho pramene u Světlé (1427), u Weydhofenu (1431), u Trnavy (1431), u Halbelschwerdtu (1469) a Thomaswalde (1488), a konečně u Schönberku (1504), kde první útok Němců byl odražen, při druhém však vnikli do hradby.

Vnikl-li nepřítel do hradby, bylo věcí zálohy stojící uvnitř, aby jej zase odtud vypudila. Ve většině případů se to také podařilo. Tak v bitvě u Vyšehradu shromáždil Hynek Krušina z Lichtenburka Pražany, kteří povolili prvnímu náporu královských, u kostela sv. Pankráce a povzbudiv je vedl je znovu na nepřítele a obrátil jej na útěk; jistě se tak stalo s podporou houfu stojícího uvnitř

opevnění. Také u Světlé (1427) byli Rakušané, kteří vnikli do vozové hradby, znovu Čechy napadeni, a poněvadž byli útokem uvedeni v nepořádek, byli poraženi. U Trnavy (1431) se dali Uhři, když vnikli do vozové hradby, do plenění vozů a zabíjení koní, kdežto druhý jejich oddíl, jenž měl udeřit na hradbu s druhé strany, nepřišel. Proto mohl Velek Koudelník s houfem stojícím na place obnovit boj, udeřil na Uhry zaměstnané kořistěním a vypudil je opět z vozů, při čemž však sám padl. Podobně se stalo u Habelschwerdtu a u Thomaswalde, kde vnikli Uhři do vozové hradby dvakrát po sobě, byli však vždy opět z ní vypuzeni.

Jen dvakrát se podařilo útočníku vozovou hradbu ztéci, a to u Weydhofenu (1431) a u Schönbergu (1504). V prvním případě nelze poznat, proč k porážce Čechů došlo, v druhém podlehli po urputném boji přesile lancknechtů, kteří vnikli do vozové hradby.

2. Obrana s protiútokem.

Protiútok záležel ve výpadu celého vojska z vozové hradby, k němuž došlo po vypuzení nepřítele z vozové hradby, nebo když útočník oslaben a unaven střelbou a bojem o vozy začal kolísat anebo dokonce ustupovat. Tento výpad nebyl snad proveden se spořádanými houfy, nýbrž vše se prostě vrhlo přes vozy a mezerami učiněnými rychle mezi nimi na nepřítele. To bylo možné a bez nebezpečí, poněvadž i nepřítel byl v nepořádku. Tak u Vyšehradu Pražané, vypudivše nepřítele z opevnění, sami za ním vyrazili a stejně tomu bylo v bitvě u Ústí; v obou byl pokřik »běží nepřátelé, běží« znamením k výpadu. Také v boji u Světlé (1427), jak čteme v jednom prameni, Čechové odrazivše Rakušany, je pronásledovali.

O výpadu na nepřítele bojem unaveného čteme v boji u Hořic a Willmsdorfu (1428), kde Češi vypadli, když se Slezané, přestrašeni prudkou střelbou, obrátili na ústup.

Boj na Vítkově se liší od předchozích tím, že protiútok byl veden do boku Míšňanů útočících na Žižkovo opevnění. Zatím totiž, co se na hoře bojovalo, bylo zvoněno v Praze na poplach, a na toto znamení vyrazili Pražané a Táboři z města a hnali se na Vítkov, aby posádce přinesli pomoc; vpředu šel kněz se svátostí těla Božího, za ním 50 střelců a za těmi ostatní v několika houfech za sebou. Všichni se pak hnali, jistě v nevalném pořádku, vzhůru k opevnění, přední posílili posádku srubů, ostatní, pro něž nebylo v opevnění místo, uhnuli vpravo po jižním svahu hory, jenž byl schůdnější než svah severní, vyběhli po něm na hřeben a vpadli Míšňanům do boku.

Po výpadu zpravidla nedošlo již před hradbou k delšímu boji, nýbrž jen k pronásledování a ubíjení prchajícího nepřítele. Při tom se nejednou podařilo celé nepřátelské oddíly odříznout. Tak na Vítkově byla část Míšňanů bočním útokem zatlačena k severnímu sráznému svahu a tam pobita nebo sražena na svah, z něhož se mnozí zřítili a zabili. U Vyšehradu zahnali Pražané svým protiútokem nejprve Uhry, potom vpadli do pravého boku Moravanů útočících vlevo od Uhrů přes rokli vedoucí dolů k Vltavě a způsobili mezi nimi veliké krveprolití. Také u Ústí odřízli Čechové ústup levému německému křídlu, jež bylo zatlačeno do vesnic Hrbovic a Předlic a tam pobito. V boji u Turnova (1468) dal Michalec, když odrazil Lužičany od své vozové hradby a ti se vraceli na druhý břeh Jizery, protrhnouti hráze rybníků v údolí Libuňského potoka, takže mnoho jich utonulo.

2. *Útok.*

a) Střetný boj.

Řekli jsme již, že útočný boj byl obvyklým středověkým jezdeckým střetným bojem, k němuž došlo vždy, kdykoliv husitští vůdcové byli nebo se cítili dostatečně silni v jízdě,

aby se mohli s nepřítelem utkat v otevřeném poli a nemusili proti němu hledat oporu ve vozové hradbě. Tak udeřil Žižka r. 1420 u Ovence na Jana z Michalovic, jenž s transportem špíže a nářadí chráněným nevelikým oddílem táhl do pražského Hradu, a r. 1423 vypadl z Hradce proti Pražanům k Strauchovu dvoru. Sem patří dále pouliční boje Pražanů r. 1422 s Tábory a r. 1427 se stoupenci Zigmunda Korybutoviče, boj Pražanů s biskupem olomouckým u Kroměříže (1423); boje husitů ve Slezsku r. 1427 a 1428, bitva u Lučence (1451) a j. Velmi často byl nositelem tohoto boje jen jezdecký předvoj, hlavně při pronásledování ustupujícího nepřítele (boj u Břevnova 1420, u Nebovid 6. ledna 1422, u Habrů 8. ledna 1422, u Grimmy 1429, u Domažlic 14. června 1431 a j.). Někdy však došlo také k střetnému boji z neodůvodněného podceňování nepřítele; tak učinili Pražané r. 1420 při výpadu na Špitálské pole a r. 1421 u Mostu, Jakoubek ze Stříbra u Řevničova (1434) a husité u Želenic (1438). Jindy zase došlo k němu proto, že jedna strana byla nepřítelem překvapena, a nemohouc víc ustoupit, byla k boji donucena. To se stalo ústeckým poutníkům roku 1419 u Živhoště, sedlákům z okolí Knína u Slap (r. 1432), Fridrichu z Kolovrat u Chrustenic (1432), Aksamítovi u Šaryšského potoku a j. Konečně sem patří veliký počet menších srážek, o kterých se historie zmiňuje, o jejichž průběhu však nejsme blíže zpraveni.

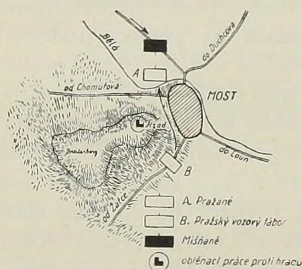
Většina těchto bojů byla vybojována jen jízdou, do některých však zasáhla i pěchota.

Jezdci stáli v tomto boji podle svého počtu v jednom nebo ve více odděleních vedle sebe, a to buď v jediném volném řadu[1]) nebo v proudu, který ovšem byl spíše nepravidelným houfem (rudlem) bez pevného počtu řadů a zástupů. Vlček sice předpisuje v svém vojenském řádu, jak mají jednotlivé oddíly být sešikovány, při čemž se šířka pohybuje od 4 koní

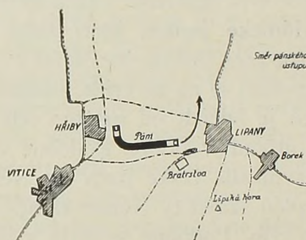
[1]) V dnešním smyslu, t. j. jezdci stojí vedle sebe.

(u oddílu o 50 koních) do 44 koní (u oddílu o 8.000 koních[1]), na tyto předpisy musíme se však dívat jako na pokus vpravit do jezdeckých oddílů jakýs takýs pořádek a ne jako na výraz skutečnosti. Příznačné je, že se ve Vlčkově řádu nikde nemluví o formaci lineární, z čehož plyne, že proud byl, jako ve středověku vůbec, hlavní formací jízdy, neboť jen tato formace zajišťovala veliteli, že přivede své jezdce na nepřítele v pořádku.

Pěchota a střelci stáli za jízdou. Vlček předpisuje i pro ni určitou formaci, a to opět proud, omezuje se však při tom na oddíly od 100 do 500 mužů. V prvním řadu mají stát střelci

Obr. 16.
Boj u Mostu (1421).

Obr. 17.
Bitva u Lipan (1434).
Útok panského vojska.

(6—20), za nimi pavezníci (3—10) a za nimi stejný počet sudličníků. V jisté vzdálenosti za nimi (»přes jizbu«) stojí ostatní v 7stupech—15stupech, takže proud má 12—30 řadů.[2]) Bylo-li několik oddílů, stály vedle sebe, takže houf o 3.000 pěších tvořil šik mající v čele asi 90 mužů a v hloubce asi 34 mužů.

Při útoku se jezdecké oddíly rozjely vpřed klusem, jenž teprve zcela blízko nepřítele přešel v krátký cval. Při tom se proudy roztáhly do délky i do šířky, poněvadž jezdci statečnější nebo ti, kteří měli lepší koně, vyráželi vpřed, kdežto

¹) Oddíl o 400 jezdcích ku př. má jet v 36 jedenáctistupech.
²) V dnešním smyslu.

ostatní zůstávali zpět. V takovémto nepořádku obě strany na sebe najely a pak došlo k seči, t. j. k řadě soubojů jednotlivých jezdců, v nichž přesila nebo lepší zbroj a větší statečnost rozhodla o výsledku boje. Pěchota následovala za jezdci a mísila se zezadu do boje, podporujíc své, dobíjejíc nebo jímajíc raněné nebo s koně shozené nepřátele a pomáhajíc na nohy vlastním raněným nebo svrženým jezdcům. Ježto však jezdecký boj býval zpravidla velmi brzy rozhodnut, často se pěchota vůbec do boje nedostala. Někdy také byla úmyslně zůstavena u vozů.

V některých bojích se setkáváme také s útokem do boku nebo týlu nepřítele. Tak u Löwenbergu (1427) nechali husité svídnické jezdce, kteří táhli městu na pomoc, překročit most přes Bobru, jenž ležel v nevelické vzdálenosti od města, a potom se na ně vrhli, zamezili jim vstup do města a zároveň je odřízli od mostu; celý oddíl byl rozprášen a mnozí utonuli v Bobře. Podobně v boji u Grimy (1429) udeřila hlavní síla české jízdy na Němce z čela, kdežto oddíl 100 jezdců »zajel ty Němce tajně«, t. j. vpadl jim do boku nebo do týlu. Podobně se stalo v bitvě u Lučence (1451). Když tam Jiskra přitáhl, vytáhl mu Huňad s 3000 jezdci vstříc, kdežto zbytek svého vojska zanechal v táboře, aby držel v šachu posádku Lučence. Ta však podnikla výpad a Uhry proti ní stojící porazila. Když o tom Huňad zvěděl, poslal některé oddíly do tábora na pomoc, jejich odchod byl však pokládán mylně za ústup a strhl s sebou i oddíly ostatní. Současně došlo k útoku Jiskrovy jízdy a ten porážku Uhrů dovršil.

Někdy se stalo, že jedna strana vyrazila k útoku dříve, než celé její vojsko bylo pohromadě a k boji sešikováno. Tak došlo k bitvě u Malešova r. 1423. Žižka, jehož vojsko bylo značně slabší než vojsko Pražanů a pánů s nimi spojených, ustupoval před nimi do Čáslavi, byl však u Malešova dohoněn a musil stanouti, aby jim čelil. Nemůže být pochyby, že zamýšlel svést obvyklou obrannou bitvu a zaujal proto posta-

vení ve vozové hradbě na výšině nad Malešovkou. Přední oddíl Pražanů, když dorazil k Malešovce, nevyčkal však příchodu ostatních svých oddílů, nýbrž přikročil hned k útoku a tím poskytl Žižkovi možnost přejít také hned k protiútoku, neboť mohl tento oddíl napadnout s přesilou a porazit jej před příchodem ostatních. Vyvedl proto své vojsko z vozové hradby a sešikoval je obvyklým způsobem »nejprve jízdné, potom také i pěší«. Pražané musili při svém útoku překročit hluboce zaříznuté údolí Malešovky a vystoupit na malou rovinku pod Žižkovou vozovou hradbou, kde teprve se mohli seřadit k útoku. Jakmile se tak stalo, dal Žižka rozkaz k útoku. Podle Starých letopisů dal dále naplnit několik vozů kamením, postavil je mezi jezdce a před útokem jízdy spustil je na nepřítele a tím prorazil jeho šiky. Myslím, že není třeba o pravdivosti této zprávy pochybovat, ať již tyto vozy byly spuštěny proti Pražanům vystoupivším z údolí na rovinu a tím jejich řada rozražena, nebo po svahu dolů k potoku na cestu, čímž průchod úzkým údolím byl znesnadněn. Ovšem toto svržení vozů nebylo rozhodujícím momentem bitvy; rozhodující bylo, že Žižka udeřil s celou svou mocí na přední oddíl, tedy jen na malou část nepřítele, jež se ani nemohla v úzkém údolí a na neveliké rovince náležitě rozvinout. Pražané byli také prvním útokem rozraženi a obráceni na útěk, na kterém strhli s sebou postupně i ostatní oddíly, které se blížily k Malešovce.

Byli-li husité v boji poraženi, uchýlili se do vozové hradby, která byla zatím zřízena. Tak učinili Pražané po své porážce u Mostu (1421) a Jakoubek z Vřesovic po porážce své jízdy u Řevničova (1434). V žádném z těchto případů se neodvážil nepřítel na vozovu hradbu udeřiti. Někdy se však nepodařilo husitům vozovou hradbu včas uzavřít a ta padla da rukou nepřítele. To se stalo husitům v boji u Želenic (1438) a Burianovi z Gutsteina v boji u Chotěšova (1478).

Řekli jsme již, že všude, kde se pěší odvážili čelit jízdě

v otevřeném poli, podlehli jí stejně jako dříve. To se stalo, jak již víme, poutníkům ústeckým u Živhoště (1419), Pražanům u Kartouz a na Špitálkém poli (1420) a sedlákům z okolí Knína u Slap (1432). Stejný osud stihl Hartunga z Klüru s 300 sedláky r. 1427 u Laubanu a německou pěchotu v uherských službách r. 1465 u Trnavy. Hartung z Klüru táhl do Laubanu na pomoc měšťanům, když však přibyl k městu, shledal, že jest již obleženo. Uchýlil se proto do nedalekého lesa, Čechové však jej tam se všech stran obklíčili, napadli a celý oddíl zničili.

R. 1465 podnikl Švehla s oddílem jízdy loupežný nájezd k Trnavě. Z Trnavy vytáhl proti nim oddíl uherských jezdců a německých pěšáků a došlo k boji mezi oběma jezdeckými oddíly, v němž Švehla byl poražen. Uhři se pak vrátili do Trnavy nestarajíce se o Němce, kteří jim nemohli stačit a zůstali osamoceni. Mezitím však Švehla shromáždil část svých jezdců a vida, co se stalo, vrátil se, udeřil na Němce a úplně je rozprášil.

Odpovídá proto úplně povaze této pěchoty, jestliže jí Vlček předpisuje (čl. 41), aby se nepotýkala s jezdci v postupu, nýbrž aby stanula, »se zatnula« a kryta v bocích pavézníky pevně stála. Střelci stojící za pavézníky mají nepříteli střílet na koně. Teprve až by nepřátelští jezdci prchli, mají se pěší za nimi hnout. Byl to také jediný způsob, kterým mohla pěchota nepřátelské jízdě odolat, ovšemže ve skutečnosti se málokdy podařil. Tento předpis je však zároveň nejpádnějším důkazem, že tehdejší pěchota nebyla schopna útoku na nepřátelskou jízdu, a to platí plně i o pěchotě husitské. A s tím plně souhlasí i článek 37, v němž se radí, aby, postaví-li se takto nepřátelská pěchota (Švýcaři anebo Němci), aby se udeřilo jen na jízdné, »když jste již nad nimi silni«, aby ti byli nejprve poraženi a od pěších odehnáni. »A potom s pěšími naložíte, jak sami chcete, svezouce na ně děla.«

b) Útok vozového šiku.

Řekli jsme již, že ojediněle dochází i k útoku vojska ve vozovém šiku, t. j. vojsko útočí na nepřítele obklopeno v bocích jedoucími vozy, ale vždy jen proti nepříteli, který sám je zavřen ve vozové hradbě a očekává nepřátelský útok. K útoku na nepřítele, jenž byl odhodlán k boji v otevřeném poli a měl četnější jízdu, byl vozový šik nezpůsobilý, neboť nepřítel by nebyl vyčkal jeho útoku, nýbrž byl by se rozjel proti němu a jej napadl. A jakmile se tak stalo, musil se vozový šik zastavit, neboť zabití jediného tahouna by bylo mělo v zápětí zastavení dotčeného vozu a tím i všech ostatních; jinak by se byl vozový šik roztrhl, nepřítel by byl do něho vnikl a lid ve vozovém šiku útočící by nebyl měl více ve vozech oporu. Důkazem toho jest episoda z bojů u Zvole r. 1468. Čechové se položili ve vozové hradbě a očekávali útok nepřítele, ale ten se k němu neměl. Poněvadž místo, na němž leželi, bylo bahnité, chtěli zaujmout výhodnější postavení a hnuli se tam ve vozovém šiku. Při tom však jely vozy příliš rychle, takže část vojska, která šla vzadu, nemohla jim stačit, zůstala zpět a byla nepřítelem napadena a potřena. A že při útoku nepřítele musil se vozový šik zastaviti, o tom máme dva doklady z téhož roku z bojů u Třebíče. Tam se zavřeli Čechové před Uhry do vozové hradby u nějakého potoka, a poněvadž se jim místo nezdálo dosti vhodným, chtěli potok přejít ve vozovém šiku. Sotva se však hnuli, vyrazili Uhři proti nim, takže musili znovu stanouti a hradbu uzavřít. Při tom se jim hradba stísnila, a proto se Čechové, když se Uhři opět vzdálili, znovu hnuli kupředu, aby jej rozšířili. V téže chvíli se rozjeli Uhři proti nim po druhé a Čechové se museli hned zase zastavit a hradbu zavřít.

Historie zná jen jediný útok vozového šiku. Je to bitva u Lipan (1434), a tu jde spíše o útok zdánlivý než skutečný. Panské vojsko mělo v úmyslu bratrská vojska porazit a zni-

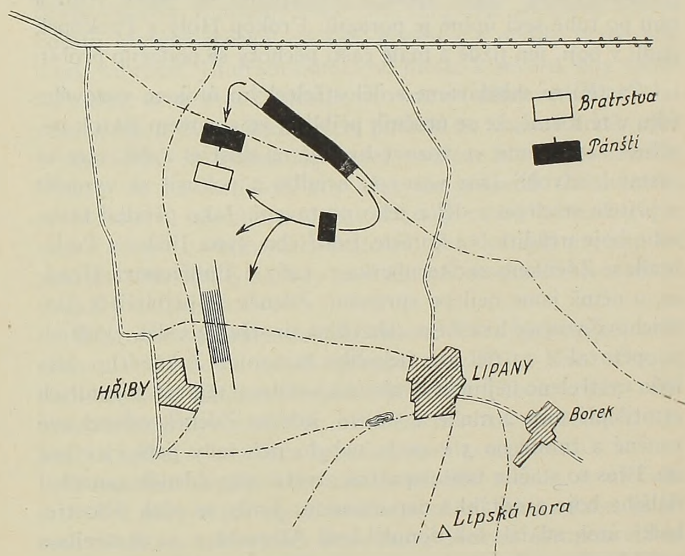
čit. Útoku na jejich vozovou hradbu nemohlo se ovšem odvážit, ten by býval odražen stejně jako všechny útoky předchozí. Bratrská vojska mohla být zničena jen tehdy, podařilo-li se panským utkat se s nimi v otevřeném poli normálním střetným bojem, v němž jejich převaha v jízdě musila jim zjednat vítězství. Na tomto principu založili také páni svůj bitevní plán. Panské vojsko mělo na oko udeřit na vozovou hradbu bratrskou, poté však se obrátit a ustupovat, aby tím přimělo bratrské vojsko k pronásledování a vylákalo je do otevřeného pole. Jakmile by se tak stalo, mělo panské vojsko opět stanout a vyrazit znovu proti nepříteli.

Tento zdánlivý útok byl proveden skutečně ve vozovém šiku. Páni měli, jak víme, 720 vozů, a sešikovali je do 11 řádů. Pravděpodobně mělo 9 vnitřních řádů po 60 vozech, oba krajní po 90, takže jejich vozový šik byl přibližně 1 km dlouhý. Oba krajní řády přesahovaly v čele a týlu šiku řády vnitřní o 15 vozů (asi 150 m), kdežto šířka šiku činila asi 100 m. Vznikl tedy vpředu a vzadu vozového šiku prázdný prostor v rozloze 15.000 m^2 a dohromady 30.000 m^2. Panské vojsko čítalo 10.000 pěších a 1.000 jezdců. Část pěchoty musila obsadit krajní vozy; počítáme-li po 10 mužích na 1 vůz, připadlo na tyto vozy (počtem 180) okrouhle 2000 pěších. Zbytek vojska se postavil ve dvou skupinách na prázdných prostorách v čele a týle vozového šiku.

Jezdečtí koně zabrali z této prostory asi 4.000 m^2, takže zbylo pro 9.000 mužů asi 26.000 m^2, neboli 3 m^2 na muže, tedy více než dost, aby celé vojsko mohlo se na těchto dvou místech sešikovat. Jezdci sesedli s koní a připojili se k pěším, jen 13 rytířů zůstalo na koni, aby řídili pohyb vozového šiku a lidu a vedli jednotlivé řády. Z děl byla postavena 4 vpředu, každé patrně na zvláštním voze, ostatní v pravém krajním řádě, jenž při útoku panského vojska musil přijít proti čelu bratrské vozové hradby.

V tomto pořádku se hnulo panské vojsko od Hřib nejprve k jihu, potom zahnulo k východu a táhlo v celkovém směru

podél dnešní polní cesty z Vitic do Lipan k této vesnici. Když se přiblížil předek vozového šiku k bratrské vozové hradbě, vystřelena proti ní 4 děla zde jedoucí, načež vozový šik pokračoval v pochodu směrem k východu, až se přední jeho vozy octly na stejné úrovni s pravým křídlem bratrské vozové hradby (viz obr. 17). Když se tak stalo, počala i děla postavená v těchto vozech střílet na bratrskou vozovou hradbu a ta ovšem střelbu opětovala. Soudím, že tento dělostřelecký boj trval delší dobu, a v něm právě záležel líčený útok, který hned poté bez jiného boje přešel v ústup. Panské vojsko uhnulo před Lipany vlevo k severu, a když čelo jejich vozů dojelo k staré kouřimské silnici (dnešní vozové cestě vedoucí k rozcestí státní silnice a silnice do Hřib), zahnulo podle ní k severozápadu k Chrášťanům, jako by chtělo ustoupit k Českému Brodu.

Obr. 18.
Bitva u Lipan (1434). Závěrečný akt.

Bratři se jali skutečně nepřítele pronásledovat, snad nejprve rovněž ve vozovém šiku. Poněvadž v svém pravém boku měli Lipany a rybníček, mohli vyjet ze svého postavení jen vlevo, zahnuli však brzy k severu a dali se podél východního kraje Hřib též ke kouřimské silnici. Zakrátko však ztratili trpělivost a vyrazili, patrně z vlastního popudu a bez rozkazu svých hejtmanů, koňmo i pěšky z vozů a hnali se v největším nepořádku za nepřítelem. V téže chvíli na znamení dané vztyčením korouhve panský vozový šik se zastavil a oba houfy vyrazily z něho proti bratřím a napadly je současně v čele i v pravém jejich boku (viz obr. 18). Hned prvním nárazem byl nespořádaný houf bratří rozražen a obrácen na útěk, na kterém se snažili dostati se opět do své vozové hradby, aby se v ní znovu uzavřeli. Panští však je pronásledovali, vnikli spolu s prchajícími do jejich vozů a tam po tuhé seči úplně je porazili. Prokop Holý a Prokůpek padli v boji, jen jízdě a malé části pěchoty se podařilo probít.

Častěji se shledáváme s dělostřeleckým útokem vozového šiku v té formě, že se útočník přiblížil ve vozovém šiku k nepříteli zavřenému ve vozové hradbě na dostřel z děl, tam se zastavil, utvořil sám vozovou hradbu a pokusil se vypudit nepřítele střelbou z děl z jeho postavení. Jako příklad takového boje uvádím boj knížete Jindřicha, syna Jiřího z Poděbrad, se Zdeňkem ze Šternberka r. 1467 u Jindřichova Hradce, o němž jsme nejlépe zpraveni. Zdeněk se přiblížil k Jindřichově vozové hradbě a zahájil na ni střelbu z děl. Jindřich ji opětoval z 13 děl a z několika tarasnic. Z každého děla bylo vystřeleno nejméně dvakrát a většinou třikrát, a Jindřich ztratil při tom 2 muže a 5 koní, kdežto Zdeněk odvezl své raněné a zabité na 3 vozech, nebylo jich tedy jistě více než 20. Přes to stačila tato nepatrná ztráta, aby Zdeněk zanechal dalšího boje a odtáhl s nepořízenou. Jindy se však dělostřelecký útok zdařil; tak donutil král Albrecht r. 1438 střelbou z děl husity a Poláky k ústupu do Tábora, a Jiří z Poděbrad

r. 1450 Rožmberské u Rokycan k ústupu k Plzni a r. 1468 Matyáše u Znojma k ústupu do města.

c) Přepadení a zálohy.

Oblíbeným prostředkem k zdolání nepřítele bylo jeho přepadení na pochodu nebo v táboře nebo nastrojení zálohy.

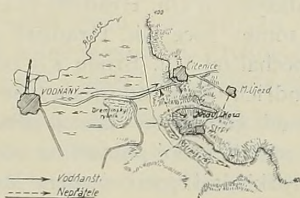
K přepadení nepřátelského vojska na pochodu došlo zpravidla tím způsobem, že útočník, věda o nepříteli, táhl mu rychle a co možná skrytě vstříc a náhle jej napadl. Většinou šlo tu ovšem o menší oddíly a tudíž i o menší boje, jichž husitská historie je plná. Z větších bojů toho druhu sem patří přepadení Martina Lupáče r. 1423 pražskou posádkou z Kolína u Labské Týnice, když se převážel přes Labe, aby přispěl Žižkovi obléhanému v Čáslavi Pražany, a porážka krále Matyáše u Uh. Hradiště r. 1469. Kníže Jindřich vybavil v tomto roce Uh. Hradiště obležené Uhry, kdežto Matyáš spěchal od Uh. Brodu s 5 oddíly jízdy, aby tomu zabránil. Jindřich odtáhl od města k severu, aby vzbudil zdání, že se vrací, jakmile se však od něho vzdálil, vyslal svou jízdu a část pěších, které posadil na vozové koně, přes vrchy, které se rozkládají mezi úvalem Moravy a údolím Olšavy, do tohoto údolí, aby Matyáše přepadli. Čeští jezdci přešli vrchy, udeřili na první uherský oddíl, porazili jej a stejně učinili i oddílu následujícímu, jenž přispěl prvému ku pomoci. Oba oddíly se daly na útěk, na kterém strhly s sebou i oddíly následující.

K přepadení nepřátelského tábora došlo zpravidla v noci nebo za svítání. Za svítání přepadl Mikuláš z Husi r. 1420 rožmberské a rakouské vojsko obléhající Tábor, kdežto současně obležení, s nimiž se Mikuláš předem dorozuměl, vypadli z města a nepřítele společně na hlavu porazili.

Přepadení nepřítele ze zálohy se dálo tak, že se útočník položil v úkrytu při cestě, kterou nepřítel táhl, a když míjel toto místo, na něj vypadl, nebo že jej líčeným ústupem vlákal na místo, kde záloha byla nastrojena. Příkladem zálohy toho

druhu je porážka Vodňanských u Čicenic r. 1468. Páni Jan ze Šternberka, Jan z Hradce a Jindřich z Rožmberka podnikli nájezd proti Vodňanům, vyslali k městu menší oddíl, aby plenil jeho blízké okolí, a se zbytkem svého lidu se položili do zálohy v lese na Kraví Hoře mezi Čičenicemi a Strpy. Vodňanští (1200 mužů s 60 vozy) vypadli proti plenitelům, a když ti se dali na ústup, pronásledovali je. Táhli však ve velikém nepořádku, a když vycházeli z hráze nebo z haťového mostu vedoucího přes bahnité louky na březích Blánice k Čičenicům, vypadla záloha na Kraví Hoře proti nim. Vodňanští byli náhlým útokem překvapeni a obráceni na útěk (viz obr. 19).

Jinak jde i zde většinou jen o menší boje, jimiž se nemůžeme v této práci zabývat.

Obr. 19.
Záloha na Kraví Hoře (1468).

3. *Boj o řeky.*

R. 1424 pokusili se Pražané vynutit si proti Žižkovi přechod přes Labe u Kostelce n./L. K tomu cíli se vrhla pražská jízda do řeky na koních, aby ji přeplavala, byla však přijata z protějšího břehu střelbou a odražena.

R. 1432 vynutili si Husité přechod přes Odru ve Slezsku u Steinau. Olešnická knížata Konrád Bílý a Konrád Kantner pokusili se zamezit Čechům přechod na pravý břeh u kamenného mostu, jenž tam vedl přes řeku. Husité však našli pod mostem brod, jenž nebyl nepřítelem střežen, a přešli tam Odru tím způsobem, že každý jezdec vzal k sobě po 3—6

pěších, kteří si sedli za něho nebo se drželi koní po stranách anebo za ocas. Slezané vůbec nezpozorovali, že Čechové přešli řeku, a byli proto jimi znenadání napadeni a poraženi.

4. *Vedení v boji.*

Obranná husitská bitva kladla na velitele vojska zcela jiné požadavky než starý jezdecký střetný boj. V tom byla velitelská činnost v celku nepatrná, omezila se zpravidla jen na sešikování vojska a signál nebo znamení k útoku; jakmile jej velitel dal, vrhl se sám v čele svých rytířů do bojové vřavy a snažil se vyznamenat se ne řízením boje, nýbrž jako každý jiný rytíř osobní statečností. Zcela jinak bylo tomu v husitských bitvách obranných. V nich musil velitel nejprve vyhledat vhodné postavení pro vozovou hradbu, což vyžadovalo zcela jiného smyslu pro výhody a nevýhody terénu, než bylo třeba v střetném boji, pro který stačila každá nepříliš úzká nebo zvlněná rovina. Dále musil pečovat o obsazení tohoto postavení, tedy o vjezd vozů do něho, o utvoření vozové hradby, o rozdělení a seskupení vojska a o rozestavení děl. Musil proto vydat přesný rozkaz, ovšem ústní, v němž svým podvelitelům označil postavení, určil počet řádů a jejich složení, ačli to ovšem nebylo již stanoveno dříve, dále vedoucí řádů, sílu a složení jednotlivých bojových skupin, umístění koní vozových i jezdeckých atd.; po té musel dohlédnout na správné jeho provedení. A když počal boj, nemohl se do něho osobně vrhnout, nýbrž musel zůstat ve středu hradby na místě, odkud ji mohl celou přehlédnout, a pozorovat odtud boj, aby podle potřeby posílil obranu vozů na ohroženém místě. Nejdůležitějším a při tom nejtěžším úkolem jeho však bylo, aby vystihl pravý okamžik k protiútoku, aby nedošlo k němu ani předčasně ani příliš pozdě. To vyžadovalo ovšem chladné mysli, rozvahy a klidu, který se nedal přivésti z rovnováhy a dovedl rozpoznat správně situaci, neboť předčasně podniknutý protiútok, t. j., nebyl-li nepřítel dosud dostatečně

otřesen, mohl být snadno odražen, ba vésti ke katastrofě. Řízení boje vyžadovalo tudíž jednotné vedení, a proto, bylo-li spojeno několik vojsk, jež jak víme, zpravidla jednotného vedení neměla, v boji, jak se alespoň zdá, bývalo jeho řízení svěřováno jen jednomu, a to nejzkušenějšímu hejtmanovi.

5. *Pronásledování.*

Po všech vítězných husitských bitvách dochází zpravidla vždy k usilovnému pronásledování poraženého nepřítele jak taktickému, tak strategickému. Toto pronásledování trvalo někdy i několik dní a dálo se způsobem, jenž nezadá nejvelkolepějším výkonům toho druhu v armádách moderních. Nejskvělejší jeho ukázkou je pronásledování Zigmunda na jeho ústupu od Kutné Hory k Něm. Brodu (6.—8. ledna 1422), pronásledování Němců po bitvě u Ústí n./L. (1426), kde se Čechové hnali za nepřítelem až k pohraničnímu lesu za Kyšperk a Krupku, a pronásledování křižáků na jejich ústupu od Stříbra (3. a 4. srpna 1427) a od Domažlic (14. a 15. srpna 1431), kde česká jízda nepopřála nepříteli oddechu, lámala každý jeho pokus o odpor, pronásledovala jej až na pohraniční les a změnila jeho ústup ve zmatený útěk.

6. *Trvání boje.*

Boj netrval nikdy dlouho; to platí zvláště o jezdeckém střetném boji, jenž od seřadění k boji až do rozhodnutí trval stěží déle než hodinu. Déle trval boj obranný, neboť zřízení vozové hradby vyžadovalo mnohem více času než sešikování jezdeckého vojska a také boj sám se neodbyl tak rychle jako boj jezdecký, zvláště předcházel-li před útokem rytířstva boj střelců. Ovšem ani ten netrval déle než 2—3 hodiny.

E. Dobývání a obrana pevností.

Menší hrady a města a pak tvrze se pokusili husité zpravidla ztéci útokem. Před ztečí se snažili střelci sehnati střel-

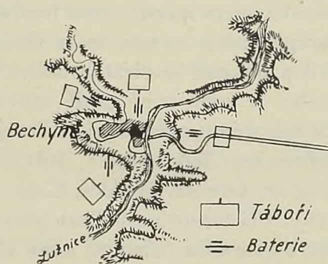
bou obránce s hradeb, na které mělo být útočeno, a někdy bylo k tomu použito i střelby z děl. Zteč sama byla vedena buď proti bráně, která byla vysekána, vylomena nebo vypálena ohněm, nebo po žebřících na zdi. Byl-li před zdí nebo branou příkop, byl často před útokem zaházen slamou nebo dřívím, aby útočníci mohli jej snáze překročit. Po ztečení zdí se hnali útočníci obyčejně k nejbližší bráně, aby ji opanovali, otevřeli a vpustili ostatní do města. Někdy byl podniknut útok najednou s několika stran. Nejednou si pomáhali útočníci také ohněm snažíce se pevnost zapálit ohnivými šípy. Byl-li první útok odražen, následoval nezřídka útok druhý, po případě i další.

Oblíbeným prostředkem k opanování nepřátelské pevnosti bylo její náhlé přepadení, a to tak, že se útočník k ní nepozorovaně přiblížil a pokusil se slézt hradby nebo dostati se lstí do brány nebo že měl v ní tajné spojence, kteří mu bránu otevřeli. K takovému přepadení došlo zpravidla v noci nebo před rozedněním. Tak dobyli Táboři r. 1419 Ústí, Žižka r. 1420 Vožice, Orebští Hradce Král. a Jiří z Poděbrad r. 1448 Prahy. Při tomto posledním přepadení vedl Jiří hlavní útok proti Vyšehradu, zároveň však k odvrácení pozornosti Pražanů dal demonstrovat proti Karlovu. Demonstrace se neminula s účinkem, u Sv. Štěpána počali zvonit na poplach, zatím však hlavní vojsko Jiřího odešlo k Vyšehradské bráně a jeden oddíl (Hradečtí) vylomil branku vedoucí k Podolu, vnikl tudy na hradby, opanoval bránu a otevřel ji ostatním. Demonstrující oddíl pak sestoupil do údolí Botiče a vnikl průtokem tohoto potoka ve zdi spojující N. Město s Vyšehradem rovněž do města.

Zradou se zmocnil Žižka r. 1423 Hradce Král., Táboři a Sirotci r. 1425 Slaného, Táboři r. 1432 kláštera Hradiště u Olomouce a Jiskra r. 1442 Kežmarku. R. 1432 opanovali Čechové město Trnavu tak, že vyslali do města několik lidí přestrojených za obchodníky, kteří v noci vyrazili dvě brány a vpustili tudy české vojsko, jež se zatím nepozorovaně sem přiblížilo, do města.

Nebylo-li možno tím neb oním způsobem nepřátelské pevnosti se zmocnit, přikročili husité k usilovnému dobývání, při němž se snažili střelbou z velikých děl a praků pobořit zdi a tím donutit posádku ke kapitulaci nebo zjednat si příznivější podmínky pro zteč. K tomu cíli se položili oblehatelé před pevností nebo, bylo-li to možno, úplně ji obklíčili. Velmi často byla také pevnost obehnána příkopem a náspem, nebo byly alespoň kolem ní na všech místech, kde byla přístupna, zřízeny bašty.

Obléhací park byl zpravidla malý, neměl ve většině případů více než 2—6 kusů, jen ojediněle se setkáváme s větším počtem kusů. Skládal se z děl a praků, při čemž s počátku

Obr. 20. Obležení Bechyně (1428).

převládaly praky, později děla. Děla a praky byly postaveny buď pohromadě na jednom místě nebo v několika bateriích rozestavených na různých místech obležené pevnosti. Tak při obležení Karlštejna byly zřízeny 4 baterie na čtyřech vrších ležících kolem hradu (1 baterie o 2 dělech a 1 praku, dvě o 1 dělu a 1 praku a jedna o 2 dělech a 2 pracích), a podobně tomu bylo při obležení Bechyně (1428) (obr. 20). Děla a praky byly postaveny co nejblíže hradeb, aby střelba měla žádoucí účinek, a byly chráněny proti střelbě obležených náspy, tarasy nebo budovami. Z děl se střílely kamenné koule, z praků se metaly veliké kameny, zápalné soudky, ale také mrchy a výkaly ze záchodů v soudcích. Střelba byla řízena proti

zdem anebo branám, z praků bylo metáno na hradby nebo prostě do pevnosti, neboť přesnější míření nebylo tu možné.

Střelba byla velmi pomalá, neboť na nabití, zamíření, vypálení a ochlazení děla bylo třeba 1—2 hodin, takže nebylo-li jiných překážek jako nedostatek prachu a kulí, což stávalo se často, nebylo možno vystřelit z téhož děla během 12 hodin víckrát než šestkrát až dvanáctkrát, a děla se často po několika ranách poškodila, ba praskala. Při obléhání Karštejna bylo ze 3 největších děl vystřeleno průměrně denně jen jednou a všechna do 8 dnů po zahájení střelby praskla. Po té stránce byl, alespoň s počátku, prak spolehlivější a dovoloval také rychlejší střelbu. Při obležení Karlštejna bylo vhozeno do hradu v době 3 měsíců 932 kamenů, 822 soudků s výkaly a 10—20 soudků zápalných, takže se z praků vystřelilo průměrně denně dvacetkrát.

Proto také účinek střelby nebyl veliký a zvláště hradby trpěly jí zpravidla málo. Teprve v druhé polovině XV. století se děla zdokonalila, a střelba z nich se stala účinnější, tak že v době Jiřího z Poděbrad čteme opětovně o vystřílení průlomu nebo o úplném pobořeni obležených hradů. V souvislosti s tím prak zmizel.

Vedle střelby z děl a praků stříleli do obležené pevnosti i střelci zápalné šípy, snažíce se ji zapálit. Konečně se pokoušeli někdy útočníci prolomit anebo podkopat hradby nebo vniknout do pevnosti podkopem.

Pravidelným zjevem provázejícím usilovné dobývání pevnosti je zteč, ať již během střelby, nebo když pevnost byla střelbou zapálena, zdi silně poškozeny nebo vystřílen do nich průlom. V prvním případě byl útok zpravidla odražen, v druhých však se často setkal s úspěchem.

Neslibovalo-li ani usilovné dobývání pevnosti úspěch, musil se útočník spokojit s jejím vyležením, aby ji donutil hladem ke kapitulaci. To platí zejména o větších a lidnatých městech a o velmi pevných hradech na těžko přístupných místech, kde často ani nebylo možno děla umístit na dostřel.

Při tomto obležení byla pevnost buď kolem dokola obklíčena, po případě obehnána i náspem a příkopem, nebo byly alespoň na všech cestách do ní vedoucích zřízeny bašty, do nichž byly vloženy slabší posádky, aby pevnost pozorovaly a bránily dovozu potravin a styku posádky s okolím. Jinak se chovali oblehatelé zpravidla klidně.

Obránce při usilovném dobývání se bránil rovněž střelbou z děl a způsobil jí někdy oblehatelům větší škody, než sám utrpěl. Vedle toho se snažil paralysovat účinek nepřátelské střelby opravováním škod na zdích, zahrazováním průlomu, hašením ohně a p. Oblíbeným a účinným prostředkem obranným byly výpady proti určitému úseku obléhacích prací, proti jednotlivým skupinám oblehatelů nebo proti jejich strážím. Velmi často byly tyto výpady úspěšné, způsobily nepřátelům značné škody, ba vedly i k zrušení obležení.

Přistoupili-li oblehatelé k zteči, bránili se obhájci střelbou z děl, hákovnic, ručnic a samostřílů, metáním kamení a trámů a litím vřelé vody a smoly. Dostal-li se nepřítel na hradby nebo do brány, došlo k boji zblízka, v němž se někdy obráncům podařilo nepřítele přece jen odrazit. Nepodařilo-li se to, došlo často ještě k pouličnímu boji a k boji o některé objekty (věže, budovy v městě), v nichž obránci hledali útočiště. Byl-li ve městě nebo alespoň při něm hrad anebo pevný klášter, uchýlili se obhájci často do něho a útočník musel jej opět dobývat.

Proti přepadení chránila jen bdělost stráží a pohotovost posádky nebo měšťanů; konaly-li svou povinnost, nebylo třeba se ho obávat. Nebylo-li tomu tak, přepadení se zpravidla zdařilo.

Protáhlo-li se obležení, nastal nejednou v obležené pevnosti nedostatek potravin, soli, píce pro koně, ba i vody, jenž zpravidla vedl ke kapitulaci. Často však husité takto stísněnou pevnost vybavili nebo alespoň zašpižovali. Někdy se také posádka v poslední chvíli probila přenechavši ovšem pevnost nepříteli.

Co se doby obležení týče, největší počet obležení, o jejichž trvání se zachovaly zprávy, vyžádal si doby 2—3 měsíců. a dobu 1—3 měsíců můžeme považovat za normální dobu potřebnou k dobytí hradu, jenž nebyl obzvláště těžce přístupný, nebo prostředně velikého města. Delší trvání obležení je celkem řídké, déle než rok trvalo obležení jen v několika málo případech.

ZÁVĚR.

Delbrück*) postavil thesi, že husitské válečnictví bylo jen episodou, která neměla žádného vlivu na vývoj evropského válečnictví, a že to byli teprve Švýcaři, kteří vytvořili skutečnou pěchotu, jež jako kdysi pěchota řecká a římská byla s to vytvořit sevřené houfy a samostatně i v otevřeném poli manévrovat. Tento názor však není zcela správný. Ve skutečnosti se neliší bitvy Švýcarů ve XIV. a v první polovině XV. stol. (u Morgartenu 1315, Laupen 1339, Sempachu 1386, Vögelinsecku 1403, am Stoss 1403, Ulrichen 1419 a j.) ničím od bitev husitských. Jejich princip je týž, jako v bitvách husitských; i v nich jde o to, znemožnit nepříteli útok koňmo, přinutit jej, aby útočil pěšky, tím jej zbavit přirozené převahy, kterou mu skýtal kůň, a v rozhodné chvíli přejít k protiútoku. U husitů konala tuto službu vozová hradba, u Švýcarů umělá opevnění (Letzmen), jimiž byla přehrazena údolí, a srázné svahy. Na obojí musili nepřátelští rytíři útočit pěšky a byli při tom přijati deštěm střel i kamení a pak napadeni prudkým protiútokem. Kdykoli se však švýcarská pěchota odvážila vystoupit do otevřeného pole, byla poražena stejně, jako pěchota husitská, jak se jí stalo r. 1408 u Bregenze, r. 1444 u Sv. Jakuba na Birsu a j. Ani bitvy u Gransonu (1476) a u Murtenu (1476) nedokazují opak, neboť v obou se srazili Švýcaři jen s menší částí burgundského vojska, která byla po každé zachvácena panikou a strhla na útěk i ostatní oddíly, jež teprve spěchaly na bojiště nebo se rozvinovaly do bojového seskupení asi tak, jako se stalo Pražanům v bitvě u Malešova. Teprve bitva u Nancy (1477) je první pravidelnou bitvou, v níž švýcarská pěchota, ovšem

*) Geschichte des Kriegswesens III, str. 661, IV, str. 4.

provázena též četnější jízdou, zdolala v otevřeném terénu burgundské rytířstvo. A již po dvou letech (1479) vítězí pěchota burgundská u Guinegate nad Francouzi, a v následujících 20 letech vznikla nová pěchota i v Německu, ve Španělsku, ve Francii a v Italii. A my bychom setkali se v dějinách jistě i s novou pěchotou českou, kdyby právě v této době nebyla nastala v našich zemích perioda dlouhého míru, jež ovšem jejímu vývoji nebyla přízniva, a kdyby volbou Ferdinanda I. za krále českého (1526) nebylo zaniklo i naše samostatné vojenství. Od té doby jest jen vojsko habsburské, a naše pěchota splývá v historii vjedno s pěchotou německou, jež svou organisací i způsobem boje se ovšem nijak neliší od ostatní moderní pěchoty. Na vzniku a vývoji této moderní pěchoty má však pěchota husitská stejný podíl jako pěchota švýcarská. Obě představují vlastně předposlední stadium vývoje, z něhož praxí několika dalších generací moderní pěchota vznikla.

OBSAH:

NÁKRESY A PLÁNY.

HUSITSKÉ VÁLEČNICTVÍ.

*

Napsal

JUDr. Otakar Frankenberger.

*

Vydal

Svaz čs. důstojnictva v Praze.

*

Písmem Ronaldson vytiskla

knihtiskárna

Jar. Strojil v Přerově.

*

Ve sbírce

NÁŠ VOJÁK V MINULOSTI

vyjdou během roku práce:

Univ. doc. Dr. Rudolf Holinka: ČECHOVÉ U MILÁNA

Univ. prof. Dr. Josef Škultéty: MATUŠ TRENČIANSKÝ

Prof. Dr. Josef Goláň: BLOUDEK, VŮDCE SLOVENSKÉHO POVSTÁNÍ

Univ. prof. Dr. Vladimír Klecanda: ÚČAST ČECHŮ NA TURECKÝCH VÁLKÁCH

Další svazky se připravují.

NÁŠ VOJÁK V MINULOSTI svazek 1/2

JUDr. O. Frankenberger: HUSITSKÉ VÁLEČNICTVÍ

CENA: Kč 9 —